

Snabbguide till Ankdammen

En studie om finlandssvenskhets i gymnasieläroböcker i svenska

Laura Hynönen
Pro gradu-avhandling i nordiska språk
Svenska som andra inhemska språk
Humanistiska fakulteten
Helsingfors universitet
Maj 2020
Handledare: Hanna Lehti-Eklund

Tiedekunta - Fakultet – Faculty		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme	
Humanistinen tiedekunta		Pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien maisteriohjelma	
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track			
Pohjoismaiset kielet, ruotsi toisena kotimaisena kielenä			
Tekijä – Författare – Author			
Laura Hynönen			
Työn nimi – Arbetets titel - Title			
Snabbguide till Ankdammen – en studie om finlandssvenskhet i gymnasieläroböcker i svenska			
Työn laji - Arbetets art – Level	Aika - Datum – Month and year	Sivumäärä - Sidoantal – Number of pages	
Pro gradu -tutkielma	Toukokuu 2020	54	
Tiivistelmä - Referat – Abstract			
<p>Tutkielman tarkoituksena on selvittää, kuinka suomenruotsalaisuutta käsitellään lukion B1-tason ruotsin oppikirjoissa. Tarkemmat tutkimuskysymykseni ovat kuinka kirjat tarkalleen määrittelevät suomenruotsalaisuuden, millaista kulttuurillista tietoa kirjat välittävät, millaisia eroavaisuuksia kirjat mainitsevat suomen- ja ruotsinkielisten välillä sekä minkälaisia eroja kirjojen välillä on.</p> <p>Suomenruotsalaisuuden käsittely kuuluu ainoastaan lukion kolmannen kurssin sisältöön ja oppimistavoitteisiin, minkä vuoksi tämän tutkimuksen materiaalina on käytetty pelkästään kolmannen kurssin kirjoja. Ensisijaisena materiaalina käytän tutkimuksessani kahta kirjaa, <i>Precis-</i> ja <i>Fokus</i>-sarjan kirjoja, jotka on julkaistu uusimman lukion opetussuunnitelman (LOPS 2015) jälkeen. Vertailen tutkimuksessani näitä kahta uudempaa kirjaa myös kahden vanhemman saman kurssin kirjan kanssa selvittääkseni, onko suomenruotsalaisuuden käsittelyssä tapahtunut muutosta käytössä olevan opetussuunnitelman vaihtumisen jälkeen. Vanhemmat kirjat ovat <i>Magnet-</i> ja <i>Galleri</i>-sarjojen kolmannen kurssin kirjat, jotka on julkaistu ennen uusinta lukion opetussuunnitelmaa. Aineistoa rajatakseni keskityn tutkielmassa ainoastaan kirjojen leipäteksteihin ja luetunymmärtämistehtäviin. Pois analyysistä jäävät siis kuvat, kuullun ymmärtämistehtävät ja kirjoitustehtävät.</p> <p>Luodakseni laadulliselle tutkimukselle tyypillisen kokonaiskuvan kirjojen sisällöstä ja pystyäkseen paremmin vastaamaan tutkimuskysymyksiin, olen käyttänyt tutkimusmetodina teemoittelua. Olen aikaisemman tutkimuksen ja käyttämäni teorian pohjalta luonut kuusi kategoriaa, joiden avulla käyn läpi kirjat ja millaista kulttuurillista tietoa ne välittävät suomenruotsalaisista ja suomenruotsalaisuudesta. Tämän jälkeen analysoin tietoa tuloksia tarkemmin aikaisemman teorian pohjalta.</p> <p>Tulokset osoittavat, että kirjat tarjoavat varsin kapean kuvan suomenruotsalaisuudesta. Suomenruotsalaiset määritellään kirjoissa lähinnä äidinkielenä perusteella, ja esimerkiksi identiteetin merkitystä ei juuri mainita. Suomenruotsalaista kulttuuria esitellessä kirjoissa käytetään ilmauksia, kuten ”kaikki suomenruotsalaiset”. Kirjat myös antavat lukijalle helposti kuvan, että suomenruotsalaiset perinteet ovat yhtä tärkeitä kaikille suomenruotsalaisille. Samalla kirjat tulevat luoneeksi selkeän eron suomenruotsalaisten ja suomenkielisten välille. Selkeitä eroja suomenruotsalaisuuden käsittelyyn uudempien ja vanhempien kirjojen välillä ei voida osoittaa. Näyttäisi siltä, että kirjan tekijöiden omat näkemykset kulttuuriin vaikuttavat enemmän kirjan sisältöön, kuin käytössä oleva opetussuunnitelma.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
finlandssvenskhet, läroböcker, kulturell undervisning			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
E-thesis			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	1
1.1 Syfte och forskningsfrågor	2
1.2 Disposition	2
2 TEORETISK REFERENSRAM	4
2.1 Vem är finlandssvensk?	4
2.2 Svenskundervisning i Finland	7
2.2.1 Grunderna för gymnasiets läroplan	7
2.2.1.1 Grunderna för gymnasiets läroplan 2003	8
2.2.1.2 Grunderna för gymnasiets läroplan 2015	9
2.2.2 Kultur i språkundervisning	10
2.2.3 Läroböcker i undervisning	12
2.3 Stereotyper och fördomar	13
2.4 Tidigare forskning	15
3 MATERIAL OCH METOD	19
3.1 Material	19
3.1.1 De nyare läroböckerna	20
3.1.2 De äldre läroböckerna	20
3.2 Metod	21
3.2.1 Metodkritik och forskningens etik	22
3.2.2 Genomförande av resultaten	22
4 FINLANDSSVENSKHET I LÄROBÖCKERNA	24
4.1 Finlandssvenskhhet i Precis 3	24
4.2 Finlandssvenskhhet i Fokus kurs 3	26
4.3 Finlandssvenskhhet i Magnet 3	28
4.4 Finlandssvenskhhet i Galleri. Kurs 3	31
5 ANALYS	34
5.1 Definition av finlandssvenskhhet enligt böckerna	34
5.2 Kulturinformation i böckerna	35
5.3 Ur läroplanens synvinkel	37
5.4 Utanförskapet i böckerna	38
5.5 Skillnader mellan de nyare och de äldre böckerna	40
6 SAMMANFATTANDE DISKUSSION	43
KÄLLOR	46
BILAGOR	51

1 Inledning

Finlands politiska historia och dess belägenhet mellan Sverige och Ryssland har inverkat mycket på landets språkpolitik. Till år 1809 var Finland en del av Sverige vilket har lagt grunden till dagens språkliga situation och Finlands svenskspråkiga minoritet. (Engman 2018: 13–14.) Idag har vi ett officiellt tvåspråkigt land och en språklig minoritet som kallas för finlandssvenskar, men hurdan kulturell information lär de studerande sig om finlandssvenskar i finska gymnasier?

All undervisning i Finland sker på basis av den giltiga läroplanen (Hellström 2008: 224). En av läroplanens viktigaste uppgifter är att ställa upp inlärningsmål för varje läroämne och kurs. Fast lärare har frihet att påverka sitt arbete och sina undervisningsmetoder mycket, måste de i alla fall följa läroplanen och se till att kursens inlärningsmål blir uppfyllda. (Heinonen 2005: 10.)

I denna avhandling forskar jag i hur finlandssvenskar och finlandssvenskhet behandlas i gymnasieläroböcker i svenska i B1-nivån. Jag tycker att genom att granska läroböcker får man en omfattande uppfattning om hurdan bild finskspråkiga gymnasister får av finlandssvenskar. Fast lärare har möjlighet att också använda sitt eget undervisningsmaterial, är läroböcker ännu den väsentligaste delen av undervisning och kan ha ett betydande inflytande på lektioners innehåll (Hellström 2008: 254). I gymnasiet finns det sammanlagt fem obligatoriska kurser i svenska (GLP 2015), men finlandssvenskar hör bara till den tredje kursens innehåll. Därför använder jag bara den tredje kursens böcker som material.

Finska läroböcker håller ofta hög kvalitet och är gjorda av andra lärare, men trots det är det viktigt att kunna granska läroböcker på ett kritiskt sätt. Askerud (1997: 13) påpekar att det är nyttigt att hålla i minnet att läroböcker tillsammans med annat tryckt material är en del av mediet och följaktligen ett sätt att utöva makt. Speciellt i kulturell undervisning borde lärare sträva efter mångsidigt material också utanför läroböcker och utnyttja sin egen kulturella kompetens (Gangestam 2005).

Etniska grupper i läroböcker och kulturell undervisning har blivit ett populärt forskningsämne och det finns till exempel flera pro gradu-avhandlingar som behandlar

temat (t.ex. Salonen 2018, Jokinen 2017, Tiittanen 2016 och Kauppinen 2017). Många avhandlingar fokuserar ändå till grundskolenivå, men jag tycker att det också är viktigt att undersöka läroböcker som är i bruk i gymnasier. Enligt Statistikcentralen (2019) söker ungefär hälften av eleverna i nian till gymnasiet vilket betyder att tusentals gymnasister läser och tillägnar sig informationen böckerna erbjuder. Därför är en kritisk granskning av gymnasieläroböcker också till nytta. Som blivande lärare har jag också ett personligt intresse för att forska i läromedel.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med den här avhandlingen är att granska i två läroböcker som används i den tredje kursen i B1-svenska i gymnasier och att ta reda på hur finlandssvenskhet behandlas i böckerna. Meningen är att söka ställen i läroböckerna där finlandssvenskar nämns och analysera ställena ur den tidigare teorins synvinkel och på det sättet skapa en helhetsbild. Som sagt, den tredje kursens böcker är de enda som nämner finlandssvenskar varför jag inte använder andra kursens böcker som material. Jag koncentrerar mig på böckerna som följer den nyaste läroplanen, det vill säga *Precis 3* och *Fokus kurs 3*. För att få en djupare uppfattning om ämnet kommer jag också att jämföra böckerna med två äldre böcker som tidigare har varit i bruk på samma kurs, *Magnet 3* och *Galleri. Kurs 3*.

Forskningsfrågorna i den här avhandlingen är följande:

1. Hur definierar böckerna finlandssvenskhet?
2. Hurdan kulturell information förmedlar böckerna?
3. Hurdana skillnader skapar böckerna mellan finsk- och svenskspråkiga?
4. Hurdana skillnader finns det mellan böckerna?

1.2 Disposition

Avhandlingen börjar med 2 *Teoretisk referensram* där jag behandlar all relevant teori i denna avhandling, till exempel på vilka sätt begreppet finlandssvensk kan definieras och

hur svenskundervisning ser ut i Finland. I kapitlet presenterar jag också kort fördomar och stereotyper samt hur de kan synas i läroböcker. Till sist presenterar jag tidigare forskning om etniska grupper och finlandssvenskar i läroböcker. I kapitel 3 *Material och metod* går jag noggrannare igenom materialet, det vill säga gymnasieläroböckerna som jag har använt, och den kvalitativa metoden. Efter det kommer kapitel 4 *Finlandssvenskhet i läroböckerna* där jag presenterar resultaten, men analyserar dem inte ännu. Själva analysen sker i kapitel 5 *Analys*, där jag går igenom resultaten ur teorins synvinkel och svarar på forskningsfrågorna. Avhandlingen slutar med kapitel 6 *Sammanfattande diskussion* där jag diskuterar resultaten noggrannare och funderar på till exempel min position som forskare.

2 Teoretisk referensram

I detta avsnitt finns det fyra delkapitel. I det första kapitlet *2.1 Vem är finlandssvensk?* definierar jag vad begreppet finlandssvensk överhuvudtaget betyder och hurdana kriterier det finns på finlandssvenskhet. Efter det, i *2.2 Svenskundervisning i Finland*, behandlar jag den äldre och den nya läroplanen, lärares pedagogiska frihet samt användning av läroböcker i undervisning. I kapitel *2.3 Stereotyper och fördomar* fokuserar jag på begreppen ur en sociopsykologisk synvinkel för att kunna analysera möjliga fördomar och om det finns stereotypiskt tänkande i böckerna. I avsnitt *2.4 Tidigare forskning* presenterar jag tidigare forskning med insyn i både den finlandssvenska kulturen och behandling av minoriteter i läroböcker.

2.1 Vem är finlandssvensk?

Fast begreppet *finlandssvensk* för första gången användes redan på 1910-talet är begreppets noggranna mening inte enkelt att definiera (Westerholm 1993: 179). Till exempel enligt Rätty (2002: 77) kategoriseras finlandssvenskar ofta på grund av sitt modersmål, men den här kategoriseringen är bristfällig och till och med problematisk. Finlandssvenskar kan anses vara en språklig minoritet, men trots det behöver inte alla medlemmar kunna språket (Allardt & Starck 1981: 42). Enligt Sundman (1998: 3) finns det nuförtiden ett ökande antal tvåspråkiga familjer som vill använda både finska och svenska hemma och äktenskap mellan finsk- och svenskspråkiga människor har blivit ännu vanligare.

Som tillägg till att det finns enspråkiga människor med svenska som modersmål i Finland, finns det också ett stort antal tvåspråkiga. Ett problem med definitioner av dessa termer är att det finns ingen exakt gräns mellan tvåspråkiga och svenskspråkiga finländare. Termerna används också ofta på tvärs med varandra. (Sundman 1998: 37.) Därför varierar också beräkningar av finlandssvenskars noggranna antal. Enligt Statistikcentralen hade 5,2 procent av befolkningen svenska som modersmål år 2018, vilket betyder cirka 287 000 människor totalt (Statistikcentralen 2018).

Finlandssvenskar kan också anses vara en etnisk grupp (t.ex. Allardt & Starck 1981). Enligt Allardt och Starck (1981: 42) är det viktigt att komma ihåg att olika individer kan höra till samma etniska grupp på olika grunder. Det finns alltså inte sådana kriterier för medlemskapet i en etnisk grupp att alla medlemmar skulle uppfylla dem. För att man skulle kunna tala om en etnisk grupp måste åtminstone en del av minoritetens medlemmar uppfylla de fyra bestämda kriterierna; självkategorisering, härstamning, specifika kulturdrag och att ha en social organisation för interaktionen både inom gruppen och med personer utanför gruppen.

Självkategorisering innebär att en individ själv klassificerar sig som en medlem av en etnisk grupp och vanligtvis också har viljan att höra till gruppen. I stället för självkategorisering kan man också tala om identitet i vissa fall. Det finns också medlemmar, som definitivt inte vill kategoriseras till någon grupp, men på grund av andra kriterier hör till gruppen. I värsta fall kan det leda till någon form av självhat, vilket gör självkategorisering ett viktigt kriterium på medlemskapet i en etnisk grupp. (Allardt & Starck 1981: 43.)

Härstamning är ett kriterium, som är kännetecknande för en etnisk grupp och skiljer den från till exempel religiösa grupper (Allardt & Starck 1981: 44). Fast härstamning till exempel enligt en amerikansk sociolingvist Joshua Fishman (1977: 17) är det centrala kriteriet, finns det människor som kan anses vara finlandssvenskar men inte har en härstamning inom gruppen.

Etniska grupper skiljer sig också ofta från majoriteten med sina speciella yttre särdrag, till exempel traditioner och vanor, det vill säga har specifika kulturdrag. I Finland är den mest centrala skillnaden oftast språket. Problemet med andra specifika kulturdrag är likheten mellan majoritetens och minoritetens kulturella vanor samt gradskillnader inom minoriteten. (Allardt & Starck 1981: 44.)

Det sista kriteriet, en social organisation för interaktionen både inom gruppen och med personer utanför gruppen, skiljer en etnisk grupp från en slumpmässig samling människor som råkar ha samma modersmål. Ett exempel på detta kriterium är en svenskspråkig människa som i vissa fall använder sitt modersmål men kan också byta språket vid behov. Svenskan har en stark ställning i det finska samhället vilket betyder att det finns till

exempel svenskspråkiga skolor, där modersmålet kan användas, men utanför skolan kan elever också tala finska. (Allardt & Starck 1981: 45.)

Begreppet tvåspråkighet kan också definieras med hjälp av fyra kriterier; ursprung, språkfärdighet, språkanvändning och identitet. Den här kategoriseringen liknar Allardts och Starcks kriterier på etniska grupper på det sättet att inte alla tvåspråkiga människor måste uppfylla varje kriterium. Tvåspråkighet varierar på en individnivå, vilket betyder att med olika individer kommer de här kriterierna fram på olika sätt. (Sundman 1998: 38.)

Med ursprung är det fråga om bakgrundsfaktorer och föräldrarnas modersmål. Om ett barn har vuxit upp i ett hem där det talas två eller mera språk, är det vanligt att barnet blir tvåspråkig. (Sundman 1998: 38.)

Språkfärdighet är i vardagsspråk det vanligaste sättet att definiera begreppet tvåspråkig, men problematiskt är att bestämma om den tillräckliga kompetensnivån. En person är tvåspråkig, om hen har en viss kompetensnivå på två olika språk, men kraven på nivåerna varierar mycket. Enligt en definition krävs bara någon kompetensnivå varemot enligt en annan definition behövs en modersmålsnivå på två språk. (Sundman 1998: 39.)

Språkanvändning kompletterar det ovannämnda kriteriet så att som tillägg till att kunna åtminstone två språk, blir en person tvåspråkig om hen använder flera språk i sin vardag. Till exempel Hyltenstam och Stroud (1991: 47) har forskat i begreppet *diglossi*, som betyder att en person använder ett visst språk i en social kontext (till exempel i skolan) och ett annat språk i en annan kontext (till exempel i affärer). Diglossi är en vanlig form av tvåspråkighet i synnerhet i Finland. (Sundman 1998: 40.)

Det sista kriteriet identitet liknar Allardts och Starcks kriterium självkategorisering. Differensen är att istället för att klassificera sig som en medlem av en etnisk grupp, identifierar en person sig till två grupper. Fast en person kan identifiera sig som tvåspråkig utan att kunna tala mera än ett språk på en lämplig nivå, verkar det som att kunskaper i båda språken och möjligheten att använda språken fritt befrämjar en tvåspråkig identitet. (Sundman 1998: 41.)

Både Allardts och Starcks samt Sundmans kriterier och deras vaga gränser visar hur problematiskt det är att kategorisera människor. Ett kriterium som ändå har blivit viktigare än de andra är identitet och självkategorisering. (t.ex. Allardt & Starck 1981: 42 och Sundman 1998: 41.) Väsentligt är att en individ själv identifierar sig till en eller flera grupper och att kategoriseringen inte görs av majoriteten (Allardt & Starck 1981: 62). Den språkliga identiteten sammanhänger ofta med språklig kompetens, men det är inget krav. Fishman (1965: 75) påpekar också att etnisk grupptillhörighet inte är något statiskt fenomen, utan förändras kontinuerligt. En individ kan också byta identitet.

2.2 Svenskundervisning i Finland

Det andra inhemska språket har undervisats i finska skolor redan från 1960-talet, men innehållet och undervisningsmetoderna har förändrats under åren (Juurakko-Paavola & Parviainen 2011: 13). I det här avsnittet presenterar jag först i kapitel 2.2.1 grunderna för gymnasiet läroplan, som sker på basis av undervisningen. I kapitel 2.2.2 *Kultur i språkundervisning* behandlar jag vad kultur innebär i undervisning och vilka kunskaper lärare behöver för att kunna undervisa kultur. Till sist diskuterar jag i kapitel 2.2.3 *Läroböcker i undervisning* olika sätt att använda och behovet av läroböcker i undervisning.

2.2.1 Grunderna för gymnasiet läroplan

I det här delkapitlet presenterar jag först läroplanen i allmänhet, vilket syfte den har och hurdana ideologier det kan ligga bakom den. I B1-lärokursen i det andra inhemska språket finns det fem obligatoriska kurser med olika betoningar och innehåll. Dessutom finns det två nationella fördjupade kurser samt skolors egna valfria kurser. Jag kommer att presentera ändå bara innehållet och syftet med den tredje kursen (RUB3 eller RUB13) i läroplanerna, för det är den enda kursen där finlandssvenskar behandlas. Fast betoningen i min avhandling är på läroböcker som följer den nyaste läroplanen, gymnasiet läroplan

2015, granskar jag också två läroböcker som följer läroplanen 2003. Därför går jag kort igenom både läroplanerna.

I Finland arbetar lärare på basis av den giltiga läroplanen. (Hellström 2008: 46). Läroplanen är ett sätt att styra skolans verksamhet och spegla samhällets förefintliga värden. Både läroplanerna i grundskolan och i gymnasiet är viktiga dokument som styr utbildningspolitik. (Pyykkö 2014: 198.) Fast syftet med läroplanerna är att vara en neutral handbok för lärare och sköta om att varje elev får jämlik och likadan undervisning, finns det ofrånkomligen alltid några ideologier bakom dem. Läroplanen speglar värden i omgivande kultur. (Heinonen 2005: 13.) McNeil (1985) har delat dessa ideologier in i sex kategorier: den humanistiska, den teknologiska, den akademiska och den teknologistyrda aspekten samt den sociala rekonstruktionens aspekt och den akademiska vetenskapens aspekt. Enligt McNeil (ibid.) är det viktigt att erkänna aspekterna bakom läroplanen för att förstå dess syfte bättre. Vilken ideologi som påverkar mest beror på det rådande läget i samhället. För tillfället är den akademiska vetenskapens aspekt väldigt central. Kännetecknande för den är att framhäva läroplanens och läromaterials viktighet samt fastställa lärares yrkesskicklighet. (Salminen 2002: 26.)

Läroplanen är alltså ett dokument som hjälper lärare att planera sin undervisning, men den är också ett administrativt bindande avtal (Hellström 2008: 223). Fast undervisningsmetoderna kan variera är varje lärare skyldig att följa lärokursen och se till att inlärningsmålen för en viss lärokurs blir uppfyllda.

2.2.1.1 Grunderna för gymnasiet läroplan 2003

I den äldre läroplanen för gymnasiet står det på följande sätt om den tredje kursens inlärningsmål:

”3. Finland, Norden och Europa (RUB 3)

Kursen behandlar hemlandet, finlandssvenskarna och de andra nordiska länderna i jämförelse med dem samt Finland som en nordisk stat i Europa. Temaområdet ’kulturell identitet och kulturkännedom’ ger flera uppslag till kursinnehåll. Skrivfärdigheten övas

upp genom att de studerande skriver lämpliga texter för olika ändamål. I kursen övas olika strategier för insiktsfullt läsande.” (GLP 2003: 97.)

I kursens innehåll nämns att ett av inlärningsmålen är att lära känna finlandssvenskar och kulturell identitet. I läroplanen står det också att ett allmänt mål för det andra inhemska språket är att ” – hjälpa de studerande att fördjupa sina kunskaper om det tvåspråkiga Finland”. (GLP 2003: 94.) Ett annat mål för svenskundervisningen är enligt läroplanen (ibid.) att ”[k]ursens teman skall behandlas ur den egna kulturens samt ur det finlandssvenska och det nordiska kulturområdets synvinkel så att de studerande ges möjligheter till jämförelser”. Läroplanen betonar alltså kännedom om den finlandssvenska kulturen som kommer fram speciellt i den tredje kursen.

2.2.1.2 Grunderna för gymnasiets läroplan 2015

Inlärningsmålen och innehållet för den tredje kursen enligt den nyare läroplanen ser ut så här:

”3. Kultur och medier (RUB13)

Kursen stärker den studerandes multilitteracitet och förmåga att tolka och producera olika textgenrer med hjälp av olika medier. Den studerande lär känna aktuella och ur de ungas synvinkel intressanta finlandssvenska och andra nordiska kulturfenomen och medier.” (GLP 2015: 105.)

I jämförelse med den tidigare läroplanen, har kursens innehåll förändrats lite. I den här nyare läroplanen är fokuset på textgenrer och kulturfenomen och inte på finlandssvenska människor. Som ett gemensamt mål för svenskundervisningen nämner läroplanen att ”inse det svenska språkets betydelse som Finlands andra nationalspråk” (GLP 2015: 101).

I den nyare läroplanen är syftet med svenskundervisningen i allmänhet glädjen i inläringen. ”Undervisningen ska stärka de studerandes tilltro till den egna förmågan att lära sig svenska och att modigt använda sig av sina kunskaper samt ge de studerande

möjligheter att känna glädjen i att lära sig. Undervisningen ska stärka de studerandes vilja och förmåga att agera i svenskspråkiga miljöer både i Finland och i Sverige och på andra håll där det är möjligt.” (GLP 2015: 100.) I läroplanen talas det inte om finlandssvenskar som en separat grupp eller nämns jämförelse som ett inlärningsmål, utan syftet är att lära känna den finlandssvenska kulturen genom olika textgenrer och medier. Studerande uppmuntras att använda svenska och lägga märke till det svenska språkets betydelse.

2.2.2 Kultur i språkundervisning

Språket och kulturen hör tätt samman och kan rent teoretiskt sett inte avskiljas från varandra. Att definiera begreppet kultur är inte lätt och diskussionen om begreppets definition är kontinuerlig både i vetenskapen och allmänt i samhället. Kultur kan anses vara bara högkultur, det vill säga något som innehåller bara konst. Enligt en annan definition räknas också populärkultur med. Den tredje definitionen är mest omfattande. Enligt den är kultur nästan vad som helst, till exempel värden, attityder och betydelser. Kultur innehåller olika kunskaper, men också levnadssätt. (Pyykkö 2014: 188–189.)

Undervisning i främmande språk består av både grammatisk och lexikalisk undervisning, men också av den kulturella delen. Elever borde få information om målspråklandets samhälle, historia, litteratur och levnadssätt. (Risager 1996.) Kultur i språkundervisning är alltså ingen ny sak. Kulturen har funnits i undervisningen redan länge fast synen på kultur har förändrats under de senaste åren. Kulturen har varit en del av språkundervisningen men mest i form av ren faktainformation. (Gagnestam 2005: 11.) I dagens språkundervisning anses kultur vara en sak som hela tiden finns med och är central i språklärarens yrkesutövning (Kramsch 1993). Ur ett traditionellt perspektiv anses språkkunskaper bestå av fyra färdigheter: tala, höra, läsa och skriva (t.ex. Kramsch 1993: 8). På grund av benägenhet för variation räknas kulturen inte som ett femte element, utan något som påverkar alla andra färdigheter (Gagnestam 2005: 14).

Kultur är ett vitt begrepp, vilket betyder att språklärare ofta har olika syn på den. Gagnestam (2005: 35) har intervjuat blivande engelsklärare och på basis av deras svar

kommit fram till fyra olika uppfattningar om hur kultur kan definieras. Det första sättet att uppfatta kultur är enligt Gagnestam *kulturell kultur*, vilket betyder estetisk kultur, till exempel opera, konserter och filmer. Den andra beskrivningskategorin är *vardagsliv*. Med denna kategori menas all kommunikation mellan människor, till exempel traditioner, arbetsliv och förhållningssätt mellan människor som bor i en främmande kultur. Det är det vanligaste sättet att uppfatta kultur. Den tredje kategorin omfattar värden, sociala rättigheter och ideologier. Gagnestam har benämnt kategorin *tänkesätt*. Den sista uppfattningen är mycket allomfattande. Enligt denna kategori kan kultur vara vad som helst, alltså *något som genomsyrar allting*. Den här synen på kultur omfattar alla ovannämnda tre kategorier. (ibid.)

Kulturen är något som människor skapar i interaktion mellan varandra. Enligt Tornberg (1997) påverkar språket vårt tänkande och sättet vi uppfattar världen. När ett barn lär sig ett annat språk lär hen sig också ett annat sätt att tänka och tolka området. Till exempel några ord och begrepp har olika innebörd i olika språk. Språklärare har mycket ansvar för hurdana kulturella kunskaper elever lär sig och hurdan bild elever får på en annan kultur. Språkundervisning är aldrig neutral. (Gagnestam 2005: 34.)

I språkundervisningen borde lärare sträva efter interkulturell kompetens för att bjuda på så neutral och mångsidig undervisning som möjligt. Interkulturell kompetens kan anses bestå av tre delar; specifika kunskaper av varierande slag, en handlings- och kommunikationsförmåga, både inriktad på själva beteendet och det mentala förhållningssättet bakom beteendet och en speciell form av erfarenhet. (Gagnestam 2005: 85.) Till de specifika kunskaperna hör ren faktainformation om målspråkets land, till exempel traditioner, politik och levnadssätt. Som språklärare är det viktigt att veta hur folk lever i målspråkets land för att kunna undervisa om likheter och skillnader mellan egen kultur och målspråkets kultur. (Gagnestam 2005: 86–87.)

Handlings- och kommunikationsförmågor betyder kunskaper i socialt acceptabelt beteende och lyckad kommunikation med olika kulturer. De här förmågorna kan delas in två underkategorier. Den ena är inriktad på själva beteendet, till exempel hurdan ett passande kommunikationssätt i en främmande kultur är. Den andra underkategorin har en

lite djupare inriktning, det vill säga en inriktning på det mentala förhållningssättet bakom beteendet. En person som har en sådan interkulturell kompetens är medveten om tankesätt och viktiga värden bakom beteendet. Den här personen har också viljan att förstå de mentala processerna bakom beteendet. (Gagnestam 2005: 90–91.) Den tredje kategorin är lärares egen erfarenhet av främmande kultur. Interkulturell kompetens kan anses vara något som är omöjligt att nå fullkomligt utan att leva i målspråkets kultur. (Gagnestam 2005: 92.)

Det finns alltså olika syn på kultur och kulturell undervisning. En stor del av kulturell undervisning beror på lärarens kulturella kompetens och sättet att uppfatta främmande kultur. Enligt Kaikkonen (1993: 26) är det centralt i kulturell undervisning ur en individs synvinkel att lära sig förstå olika kulturer och människor som bor i en främmande kultur samt förståelse av egen kultur. Också Pyykkö (2014: 202) tycker detsamma och poängterar att genom att jämföra egen kultur med andra främmande kulturer utvecklar elever sina kunskaper i att förstå olikhet. Genom att diskutera olika kulturer och skillnader i dem märker elever lättare att det också finns likheter mellan ”oss och dem”. Att vara intresserad av främmande kulturer kan öka motivationen för själva språkinläringen i skolan.

2.2.3 Läroböcker i undervisning

I det finska skolsystemet finns det alltså en läroplan som påverkar undervisningen och speciellt innehållet i undervisningen. Varje lärare i Finland är skyldig att följa den så att den bestämda lärokursen blir uppfylld. Trots det har lärare i Finland också en så kallad didaktisk frihet, vilket betyder rätt att välja fritt undervisnings- och uppfostringsmetoder. (Hellström 2008: 47.) Hellström (ibid.) motiverar den didaktiska friheten med lärares professionalism och personlighet. Det finns ingen undervisningsmetod som är explicit bättre än andra metoder och därför är det viktigt att lärare har tillstånd att använda metoden som hen tycker är bäst för en viss klass eller elev. I Finland tycker man också att lärare arbetar bäst om de kan göra sitt jobb personligt och på det sättet som känns lämpligast för dem själva. Olika lärare lyckas med olika metoder. Med andra ord betyder detta också att undervisning kan variera mycket i olika skolor beroende på läraren och vad som hen vill betona i sina lektioner.

Fast lärare har friheten att själva välja sina undervisningsmetoder, finns det emellertid flera saker utifrån som kan påverka undervisningen. Utöver till exempel administrationen, arbetsplatsen eller föräldrar är läroböcker en av de viktigaste påverkande sakerna. (Hellström 2008: 254.) Läroböcker har använts redan länge i finska skolor. När det finskspråkiga skolsystemet utvecklades vid övergången mellan 1800- och 1900-talet blev läroboksförlag lönsam affärsverksamhet. (Häkkinen 2002: 65.) Enligt till exempel Mikkilä-Erdmann, Olkinuora och Mattila (1999: 436) är läroböcker en viktig del av växelverkan mellan lärare och elever och det vanligaste läromedlet i undervisningen. Läroböcker spelar ofta en stor roll i undervisning, både på gott och ont. Å ena sidan är de till nytta för lärare och hjälper också elever att strukturera information. Å andra sidan kan läroböcker ändå styra lärare för mycket. I värsta fall blir undervisningen bara en gemensam genomgång av läroboken. (Hellström 2008: 254.)

Till exempel Häkkinen (2002: 87) spekulerade redan år 2002 ifall läroböcker behövs i det industrialiserande samhället. Läroböcker är beständiga dokument som kan innehålla föråldrad information. Världen förändras och läroböcker borde uppdateras i samma takt. Trots det finns det också fördelar med läroböcker. Grundläggande fakta förblir ofta oförändrade och står ofta välstrukturerat i läroböcker vilket är till hjälp både till lärare och elever. (Häkkinen 2002: 88.) Lärobokens konstans är också en stor fördel ur minnets synvinkel. Människor brukar minnas saker bättre när de får läsa dem i ett bekant dokument. Många kommer ihåg ett visst ställe i boken där informationen står eller kommer ihåg en specifik plats var de har varit och läst ett visst faktum. Med elektroniska källor får man inte ett lika starkt minnesspår. (Häkkinen 2002: 90.) Heinonen (2005: 42) påpekar ändå att det finns flera möjligheter med elektroniskt material, till exempel med extraövningar och undervisning av självständig informationsåtervinning.

Viktigast är att komma ihåg att användning av en lärobok inte utesluter användning av andra metoder (Häkkinen 2002: 87). Läroböcker fungerar bra som stöd för undervisning, men lärare har också möjlighet att använda andra metoder. Som bäst fungerar läroböcker som ett gemensamt hjälpmedel för både lärare och elever. Texterna borde uppmuntra

elever att fråga och diskutera ämnet och hjälpa lärare till att utmana elevers sätt att tänka. (Heinonen 2005: 46.)

2.3 Stereotyper och fördomar

Inom socialpsykologi är gruppstereotyper och relationer mellan olika grupper populära undersökningsföremål (t.ex. Helkama, Myllyniemi & Liebkind 2004). Stereotyper är föreställningar om gemensamma egenskaper av någon grupp. Vanligt för ett stereotypiskt tänkande är att generalisera de enskilda medlemmarna av en främmande grupp och se dem likadana med gemensamma egenskaper. Med andra ord tar stereotyper inte hänsyn till gruppmedlemmars individualitet. (Helkama et al. 2004: 124.) Det populäraste föremålet för en stereotypundersökning har redan länge varit olika nationaliteter (Helkama et al. 2004: 121).

Stereotyper är alltså generaliseringar av en viss grupp som ofta påverkar sättet att tala om gruppen eller dess medlemmar. De är en grupp egenskaper som anknyts till gruppmedlemmar. (Helkama et al. 2004: 124.) Som tillägg till stereotyper finns det också ett annat generaliserande tänkesätt, fördomar. I vardagsspråk används begreppen ofta som synonymer till varandra. Typiskt för fördomar är en starkare indelning i "oss och dem" och ett mer negativt sätt att tänka på medlemmar av en främmande grupp (Helkama et al. 2004: 294–295.)

Enligt Tajfel (1981) är fördomar ofta inlärdas. Barn tillägnar sig attityder till vissa grupper till exempel från föräldrar och lärare. Dessa attityder styr informationen barn får senare om en viss grupp och dess medlemmar. (ibid.) Till exempel, om ett barn redan i sin barndom har lärt sig om fördomar mot finlandssvenskar, kan det inverka på tankemodellen ännu i gymnasiet. Fast stereotyper och fördomar ofta är harmlösa och oavsiktliga, kan de i värsta fall leda till diskriminering och till och med dålig självkänsla hos stereotypsoffer (Helkama et al. 2004: 297). Enligt Giles och Powesland (1975) har minoritetsspråket ofta en lägre status i jämförelse med majoritetsspråket vilket kan orsaka ovilja att använda ett visst språk. Därför är det viktigt att fästa uppmärksamhet vid hur nationaliteter och minoriteter behandlas och talas om i skolan.

Ett sätt att minska fördomar är att ge tillräckligt med information (Helkama et al. 2004: 318). Enligt Hellström (2008: 254) är läroböcker ett av de viktigaste läromedlen som erbjuder mycket information. Därför är det viktigt att granska den kulturella informationen i dem på ett kritiskt sätt. Ett annat sätt att minska fördomar är att i stället för att framhäva olikheter mellan grupperna borde gruppmedlemmar uppmuntras att fundera på gemensamma egenskaper mellan grupper (Turner 1981a). I finska svenskläroböcker borde det inte framhållas vad som skiljer de finsk- och svenskspråkiga från varandra, utan påminnas om de gemensamma egenskaperna.

2.4 Tidigare forskning

Läroboksbaserad forskning har blivit ett relativt populärt ämne speciellt i pro gradu-avhandlingar. Många studier fokuserar på grundskolenivå, vilken är en medverkande orsak till att jag ville koncentrera mig till gymnasienivån. I det här kapitlet presenterar jag tre tidigare gjorda undersökningar, två pro gradu-avhandlingar och en utredning av Förbundet för mänskliga rättigheter. Alla avhandlingar är kvalitativa studier med fokus på den finlandssvenska kulturen eller behandling av minoriteter i läroböcker.

Janina Salonen vid Helsingfors universitet har forskat i läroboksserier för B-svenska år 2018 i sin pro gradu -avhandling *Åter du en fralla eller en semla? En innehållsanalys av finlandssvensk och sverigesvensk kultur i två läroboksserier för B-svenska för årskurs 6–9*. Syftet med avhandlingen är att kartlägga kulturell information i bokserierna *Megafon* (Blom et al. 2017) och *På gång* (Ahokas et al. 2017, 2018) samt jämföra skillnader mellan bokserierna. Salonen ville också ta reda på hur de finlandssvenska och sverigesvenska kulturerna presenteras i böckerna. Salonen forskar i ämnet ur en kulturell synvinkel. I början av avhandlingen definieras begreppen kultur och dess betydelse i undervisning. När man talar om kultur kan man tala om vetenskap, konst, teknik, levnadsvanor, förhållanden, värden och attityder samt icke-verbal kommunikation. I Salonens avhandling betyder sverigesvenska den svenska man talar i Sverige och sverigesvensk kultur den kultur man har i Sverige. Finlandssvenska är däremot den svenska man talar i Finland och finlandssvensk kultur är kulturen man har i Svenskfinland och Åland. (Salonen 2018: 4–

6.) Salonen betonar läroböckers viktighet i undervisning. Det är viktigt att forska i informationen läroböcker erbjuder för de är ett av de viktigaste hjälpmedlen för lärare i främmande språk och för elever som studerar främmande språk (Salonen 2018: 11).

Salonens avhandling är en kvalitativ innehållsanalys av totalt sex läroböcker. Båda läroboksserierna har också övningsböcker, men Salonen har valt att forska bara i textböckerna. Hon har också avgränsat sin avhandling så att hon har koncentrerat sig på texter och lämnat bort analysering av bilderna. Texterna och deras kulturella information har Salonen forskat i med hjälp av sex självskapade kategorier: personer, verk och produkter, seder och aktiviteter, geografiska platser, språkliga särdrag och övrigt (Salonen 2018: 18–21). Salonens avhandling visar att i båda läroboksserierna är sverigesvensk kultur mer betonad och presenterad. Varje kategori innehåller mer information om kulturen i Sverige än om den finlandssvenska kulturen. De största skillnaderna i bokserierna finns i kategorin seder och aktiviteter. Bokserierna koncentrerar sig på helt annorlunda aktiviteter och seder. Det finns alltså sammantaget ganska lite kulturell information om den finlandssvenska kulturen i läroböcker, och all information är någotsånär allmän. Båda serierna skapar en smal bild av finlandssvenskars kulturella liv. (Salonen 2018: 34.)

En annan studie om läroböcker har gjorts av Essi Jokinen vid Uleåborgs universitet år 2017. Hennes pro gradu-avhandling *Suomen perinteiset vähemmistöt peruskoulun oppikirjoissa* fokuserar på hur minoriteter behandlas i finska läroböcker. Jokinen koncentrerar sig på Finlands traditionella minoriteter, vilket betyder samer, finlandssvenskar, ryssar, romer och tatarer. Som tillägg till att ta reda på hur de här minoriteterna behandlas i böckerna är syftet med avhandlingen också att granska maktförhållanden mellan majoriteten och minoriteterna i Finland. Som material använder Jokinen tillsammans 13 läroböcker, som har publicerats efter år 2004, alltså efter den näst äldsta läroplanen (Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2004).

Alla böcker som hon forskar i är antingen läroböcker i geografi, samhällslära, religions eller livsåskådningskunskap, som används i grundskolan. Fast Jokinen inte använder läroböcker i främmande språk, ger hennes avhandling en uppfattning om hur finlandssvenskar syns och behandlas i andra läroböcker. Jokinen fokuserar till exempel på kulturell mångfald i undervisning och maktförhållanden mellan majoriteten och

minoriteterna i Finland. Kulturell mångfald är en av skolans viktiga värden, men trots det blir den inte alltid uppfylld i undervisning på ett omfattande sätt. Kulturell undervisning borde inte innehålla bara en presentation av minoritetskulturer, för då kan det hända så att minoriteter ses som en främmande grupp. (Jokinen 2017: 24–25.)

Jokinens forskningsmetod är också kvalitativ innehållsanalys. Hon har forskat i både texter och bilder i alla 13 läroböcker. Som Salonen, har också Jokinen skapat olika kategorier som baserar sig på böckerna. De här kategorierna är definition av minoritet, livsområden, storlek, språk, kulturella särdrag och vanor samt historia och samhällsställning. Syftet är att söka bilder och ställen i texter, där en minoritet nämns och föra det till någon ovannämnd kategori. (Jokinen 2017: 50–51.) Resultaten visar att det inte finns så stora skillnader mellan läroböckerna på hurdan bild det skapas av finlandssvenskar. Det betonas i varje lärobok att finlandssvenskar inte är en kulturell minoritet, utan en språklig minoritet. Finlandssvenskar talar svenska som modersmål, men annars skiljer de sig inte från majoriteten. Bilder av finlandssvenskar innehåller mest olika kartor, som visar var det mesta finlandssvenska bor. Enligt Jokinen (2017: 82–83) skapar läroböckerna ändå en bild på en separat minoritetsgrupp. Många läroböcker framhäver hur finlandssvenskar är politiskt aktiva och hur deras politik är viktig för hela Finland. Några av böckerna påstår också att finlandssvenskar är friskare än andra finländare, vilket skapar en bild av en stark människa, som är en förebild för andra. Fast böcker skapar en positiv bild på finlandssvenskar, drar de en gräns mellan två grupper, det vill säga mellan majoriteten och minoriteten i Finland. Problemet med behandling av någon etnisk grupp i läroböcker är ofta den smala bilden de skapar. Böckerna är också ofta skrivna av personer som hör till majoriteten och medlemmar i minoritetsgrupper får inte göra sina röster åhörda. (Jokinen 2017: 96.)

Den sista forskningen som jag presenterar i detta avsnitt är Förbundet för mänskliga rättigheters utredning av minoriteter i finska läroböcker. Den är skriven av Johanna Lampinen år 2013. Syftet med utredningen är att ta reda på hur minoriteter tas i beaktande i läroböcker i modersmål, geografi, religion och historia. Hurdana termer används i läroböcker, hurdana förställningar är anknutna till minoriteter och hur mycket nämns minoriteterna i böckerna? Meningen bakom utredningen är också att hjälpa personer som gör läroböcker utveckla sitt arbete och att läroböcker skulle ta minoriteter i beaktande på

ett bättre sätt i framtiden. Resultaten av utredningen har skickats till förläggare så att läroböcker kan erbjuda ett friskt växtunderlag för både medlemmar i majoriteten och minoriteterna. (Lampinen 2013: 6.) Lampinens forskningsmetod är kvalitativ. Hon har gått igenom böckerna och sökt efter ställen där en minoritet nämns. Idén är att få en allmän bild på hur minoriteter behandlas och vad som är förhållandet mellan majoriteten och minoriteten. Lampinen har också undersökt kulturell mångfald i böckerna. Det primära föremålet för undersökningen är texterna i läroböckerna, men som tillägg har Lampinen också tagit bilderna i beaktande. Resultaten har hon jämfört med läroplanen. Resultaten visar att det finns skillnader på behandling av minoriteter mellan läroboksserierna. I några serier, till exempel i läroböcker i modersmål, tas minoriteter i beaktande mångsidigt och i omfattande utsträckning medan Finland i några läroboksserier syns som ett homogent land. Ett exempel på en sådan läroboksserie är läroböcker i geografi och historia, där minoriteter inte behandlas och där den västerländska kulturen beundras. (Lampinen 2013: 30.)

Alla de här forskningsresultaten visar att minoriteter inte behandlas på ett omfattande sätt, och många böcker skapar en ganska smal bild av dem. Ett syfte i den här avhandlingen är att ta reda på om böckerna skapar skillnader mellan ”oss” och ”dem”, vilket åtminstone böcker i tidigare undersökningar verkar göra (t.ex. Jokinen 2017). På grund av de här studierna går det att anta att jag får likadana resultat. Böckerna kan behandla finlandssvenskhet på ett ensidigt och till och med stereotypiskt sätt och skapa en någorlunda smal bild av dem.

3 Material och metod

I det här kapitlet presenterar jag materialet och metoden som jag har använt i avhandlingen. I kapitel 3.1 *Material* presenterar jag de utvalda läroböckerna. Metoden som jag använder i avhandlingen är en kvalitativ innehållsanalys som jag presenterar noggrannare i kapitel 3.2. *Metod*.

3.1 Material

I det här delkapitlet behandlar jag noggrannare materialet i min avhandling. Materialet består av två läroböcker, *Magnet 3* (2007) och *Galleri. Kurs 3* (2014), som har publicerats efter den äldre läroplanen (GLP 2003) och två läroböcker, *Precis 3* (2015) och *Fokus kurs 3* (2016), som har publicerats efter den nyaste läroplanen (GLP 2015). Huvudvikten av analysen är ändå på de nyaste läroböckerna, för de är för tillfället i bruk i undervisningen och följer den nuvarande läroplanen. Jag har i alla fall också valt att granska två äldre läroböcker för att kunna jämföra, om det finns någon temporal förändring i sättet finlandssvenskheten syns i texterna. I kapitel 4 *Finlandssvenskhet i läroböckerna* kommer jag alltså också att behandla hur finlandssvenskhet behandlas i äldre läroböcker, men bara för jämförelsens skull. I kapitel 5 *Analys* fokuserar jag mest på de nyare läroböckerna.

Med undantag av några ordförrådövningar vars syfte är att lägga märke till skillnader i sverigesvenska och finlandssvenska (till exempel *Precis 2*, s. 19), är böckerna som man använder i den tredje kursen i gymnasiet de enda böckerna som behandlar och till och med nämner finlandssvenskar. Därför använder jag bara tredje kursens böcker som material. Sammanlagt har jag alltså fyra böcker. Jag har också begränsat materialet så att jag bara granskar brödtexterna och läsövningarna och lämnar bort de skriftliga övningarna och hörförståelseövningarna. På det sättet fokuserar jag på texterna författarna har själva skrivit.

Jag har valt att forska i gymnasieläroböcker, eftersom det inte finns så många läroböksstudier avsedda för gymnasienivån, utan mera för grundskolenivån. Dessutom blev jag intresserad av gymnasieböcker i min undervisningspraktik. Orsaken till att jag har

läroböcker i den medellånga lärokursen som material är att de är i bruk i majoriteten av gymnasierna. Största delen av gymnasisterna läser svenska enligt den medellånga lärokursen (Juurakko-Paavola & Palviainen 2011: 13.)

3.1.1 De nyare läroböckerna

Läroböcker som jag fokuserar på i denna avhandling är *Precis 3* (Appel, Bulut, Johansson, Jääskeläinen, Määttä, Silen, Tiala & Jämsen 2015) och *Fokus kurs 3* (Blom, Kaunisto, Paasonen, Pajunen & Salonen 2016). Båda böckerna följer den nyare läroplanen och är i bruk i flera gymnasier.

Precis 3 hör till läroboksserien *Precis*, som består av sju läroböcker. Det finns både elektroniska böcker och traditionella, fysiska böcker att välja mellan, men båda alternativen har identiska innehåll. Jag har använt fysiska böcker i min avhandling. Förläggaren till bokserien är Sanoma Pro.

Fokus kurs 3 hör till läroboksserien *Fokus*, som också består av sju olika läroböcker. Förläggaren till bokserien är Otava, som på samma sätt erbjuder ett elektroniskt alternativ för den traditionella boken.

3.1.2 De äldre läroböckerna

De äldre läroböckerna som jag använder för jämförelsen är *Magnet 3* (Bulut, Kajander, Nordgren, Repo, Wahlroos 2007) och *Galleri. Kurs 3* (Blom, Hyypiä, Kaunisto, Paasonen, Salonen 2014). *Magnet 3* hör till läroboksserien *Magnet*, som har kommit ut på WSOY. WSOY blev Sanoma Pro år 2011. Till serien hör sammanlagt sju läroböcker. *Galleri. Kurs 3* hör till läroboksserien *Galleri*, som också består av sju läroböcker. Förläggaren till bokserien är Otava.

Jag har valt att använda de här böckerna som material för att kunna jämföra dem med de nyare läroböckerna och se om det finns någon förändring i sättet man behandlar finlandssvenskar i läroböcker. Otava och SanomaPro (tidigare WSOY) är båda stora förlag som är i bruk i flera gymnasier. Därför går det bra att jämföra deras gamla och nya material.

3.2 Metod

Metoden jag använder i min avhandling är en kvalitativ innehållsanalys. Enligt Hirsjärvi Remes och Sajavaara (1997: 161) är meningen med en kvalitativ forskning att skapa en helhetsbetonad bild av forskningsobjekten och därför passar den här metoden bäst för min avhandling. Syftet med denna avhandling är att skapa en samlad bild av finlandssvenskhet i gymnasieläroböcker. För en kvalitativ innehållsanalys är det typiskt att redogöra för textens innehåll verbalt och på det sättet skapa en begriplig bild av hela materialet (Tuomi & Sarajärvi 2002: 102).

En viktig uppgift i en kvalitativ innehållsanalys är också att koncentrera och strukturera informationen. Ett sätt att göra så är genom att tematisera materialet. Tematisering hjälper både forskare och läsare att hitta de viktigaste synpunkterna i materialet och ökar forskningens informationsvärde. (Eskola 2001: 146.) Jag har valt att använda tematisering i denna avhandling.

Jag analyserar informationen genom att dela in ställena i texterna i temana jag har själv skapat. Temana jag använder i denna avhandling är ren faktainformation, kulturell kultur, vardagsliv, tänkesätt, personer och övrigt. Till ren faktainformation hör till exempel definition av finlandssvenskar, bostadsorter och antal finlandssvenskar i Finland. Kulturell kultur, vardagsliv och tänkesätt är kategorier skapade av Gagnestam (2005: 35) på basis av svaren av blivande engelsklärare. Alla kategorier är sätt att definiera kultur. Till kulturell kultur hör estetisk kultur, såsom konserter, filmer och konst. Till kategorin vardagsliv räknar jag kommunikationen mellan människor, traditioner, arbetsliv och vanor. Till kategorin tänkesätt hör till exempel värden och ideologier. Det finns också många ställen i texterna där finlandssvenskar berättar om hur det känns eller vad det egentligen betyder att vara finlandssvensk. Sådana ställen räknas också in i den här kategorin. Till denna kategori räknar jag också omnämnanden om politik och föreningar. Kategorin personer består av både bekanta och obekanta finlandssvenskar. Det finns några intervjuar med finlandssvenskar i böckerna. Till sista kategorin hör alla övriga saker som inte passar till andra kategorier. Sådana ställena är till exempel ställena där det talas om

finlandssvenskar som en separat grupp eller på något annat sätt görs en skillnad mellan finsk- och svenskspråkiga människor.

3.2.1 Metodkritik och forskningens etik

Med en kvalitativ forskning är det viktigt att samla in och analysera materialet neutralt. Som forskare är det väsentligt att inte låta sina förhandsuppfattningar eller tidigare information styra forskningen för mycket. (Kiviniemi 2001: 68.) Enligt Hirsjärvi et al. (1997) innebär kvalitativa forsknings drag att forskningen är helhetsbetonad och materialet är naturligt. I denna avhandling betyder det äkta läroböcker.

Viktigt med all forskning är också att informationen är pålitlig. Enligt Tuomi och Sarajärvi (2002: 135) förstärker en tydlig avgränsning av materialet och klar informering om metoderna forskningens tillförlitlighet. En god och läsarvänlig forskning är också genomskinlig. Finlands Akademi (2012) har tillsammans med Forskningsetiska delegationen skapat forskningsetiska anvisningar om god vetenskaplig praxis. Till god vetenskaplig praxis hör till exempel noggranna hänvisningar till de tidigare forskningsresultaten. Resultaten borde också skrivas ner oförfalskade och i rätt form så att läsare inte vilseleds.

Genom att följa denna praxis ökar jag avhandlingens pålitlighet. Jag använder äkta läroböcker och informerar läsaren klart om materialet och metoden. Analysen baserar sig på tidigare forskning och informationen som jag hittar i böckerna.

3.2.2 Genomförande av resultaten

I kapitel 4 *Finlandssvenskhet i läroböckerna* går jag igenom varje bok och söker efter ställen där finlandssvenskar eller finlandssvenskhet nämns. Efter det fördelar jag alla ställen jag hittar mellan de olika temana. Jag skriver ner ställena i texterna, men analyserar dem inte ännu. En noggrannare analys äger rum i kapitel 5 *Analys* där jag analyserar resultaten och svarar på forskningsfrågorna. Enligt Tuomi och Sarajärvi (2002: 98) är

teoribunden analys lämplig för materialinriktad forskning. Teoribunden analys betyder att teorin hjälper och styr analysen. Den tidigare nämnda teorin påverkar analysen och öppnar nya tankar. (ibid.) Jag går igenom forskningsresultaten ur teorins synvinkel: hur finlandssvenskhet definieras i böckerna, hurdan kulturinformation böckerna ger läsare, hur ser resultaten ut ur läroplanens synvinkel, om det finns skillnader mellan böckerna och om finlandssvenskar behandlas på ett stereotypiskt sätt eller om böckerna gör en stor skillnad mellan finlandssvenskar och andra finländare. I det sista kapitlet 6 *Sammanfattande diskussion* diskuterar jag noggrannare resultaten och analysen.

4 Finlandssvenskhet i läroböckerna

I det här kapitlet presenterar jag resultaten. Jag går igenom varje bok enligt temana jag presenterade i kapitel 3.2 *Metod*. Jag börjar med de nyare böckerna så att jag i kapitel 4.1 *Finlandssvenskhet i Precis 3* och kapitel 4.2 *Finlandssvenskhet i Fokus kurs 3* presenterar de omnämnanden om finlandssvenskhet jag har hittat i dem och efter det fortsätter till de äldre böckerna. I kapitel 4.3 *Finlandssvenskhet i Magnet 3* och kapitel 4.4 *Finlandssvenskhet i Galleri. Kurs 3* presenterar jag finlandssvenskhet i böcker som har publicerats före den nyare läroplanen. I kapitel 5 *Analys* fokuserar jag mest på de nyare böckerna, som följer den nuvarande läroplanen, för de är i bruk för tillfället. Noggrannare tabeller av varje bok med sidnummer finns i slutet som bilagor.

4.1 Finlandssvenskhet i Precis 3

Bokserien *Precis* är en av de nyare böckerna jag forskar i i denna avhandling. I *Precis 3* finns det inga separata kultursidor, utan kulturell information och information om finlandssvenskar och Svenskfinland finns överallt i boken.

Faktainformation börjar på sida 69 i boken med frågor och svar om Svenskfinland. Svenskfinland är enligt boken ”de delar av Finland där det bor finlandssvenskar. Alltså kusten från Österbotten till Östra Nyland. Och Åland förstås!” (*Precis 3*, s. 69). På samma sida finns det också frågor om vem som egentligen är finlandssvensk och hur många finlandssvenskar det överhuvudtaget finns. Antalet finlandssvenskar är ungefär 300 000 enligt boken och till finlandssvenskars grupp hör finländare som har svenska som modersmål. Det finns också en fråga om Finlands historia och varför man talar svenska i Finland. På grammatiksidan 74 finns det en exempelövning om de bästa tvåspråkiga städerna i Finland. Där nämns fyra tvåspråkiga städer; Åbo, Hangö, Pargas och *Jeppis*¹. Faktainformation finns också på sida 93, där man måste kombinera rätta begrepp och definitioner. Definitionen i boken ger på begreppet finlandssvensk är ”en finsk medborgare som talar svenska som modersmål”. (*Precis 3*, s. 93.)

¹ Jakobstad.

Kulturell kultur behandlas inte särskilt mycket i boken. I del 2 finns det en brödtext om en svenskspråkig radioredaktör, som jobbar på Radio X3M (Precis 3, s. 48). I texten berättas om ett svenskspråkigt aktualitetsprogram som heter *Myteriet*. Ett annat ställe som hör till denna kategori finns på sida 70 där *Modersmålets sång* nämns. Det finns ingen egentlig information om sången, utan den är en del av testet *Hur finlandssvensk är du?* Man får poäng om man vet hur sången börjar.

Vardagslivet presenteras i boken på sida 70 på samma, ovannämnda test. Det finns frågor om Stafettkarnevalen, Luciadag, Tro, Hopp och Kärlek och Hangöregattan som är populära bland svenskspråkiga finländare. På testet ges det bara lite information om de här traditionerna, men meningen är att efter att gymnasister har gjort testet får de mer information av läraren. Om Luciadag frågas hur man firar den i Svenskfinland, men om Tro, Hopp och Kärlek, Stafettkarnevalen och Hangöregattan frågas om man överhuvudtaget har hört om dem. Enligt testet blir man mer finlandssvensk om Hangöregattan är ”något man inte får missa” och man inte bojkottar Stafettkarnevalen. (Precis 3, s. 70.) Av alla sportgrenar är handboll den enda grenen som nämns i boken. På sida 77 finns det en översättningsövning med en finsk mening *Pelaavatko kaikki suomenruotsalaiset käsipalloa?*²

Tänkesätt syns i boken på sidorna 56 och 57 i en intervju med den finlandssvenska skejtaren Benjamin Blom som funderar på finlandssvenskhet och vad det betyder att vara svenskspråkig. I texten påpekar Blom att ”finlandssvenskhet handlar mer om språk än identitet och kultur” och att människor är alla olika. (Precis 3, s. 56) ”Att vara svenskspråkig i Finland är inget speciellt” säger Blom. Den finlandssvenska identiteten dryftas ännu på sidan 63 i en läsförståelseövning. Meningen med övningen är att läsa och översätta tre kommentarer om tvåspråkighet och finlandssvenskhet. En kommentar lyfter fram identitetens betydelse och hur man inte behöver bestämma att vara antingen finsk eller finlandssvensk eller något mittemellan. I en annan kommentar funderas på att ibland är det svårt att vara svenskspråkig på grund av elaka kommentarer. (Precis 3, s. 63.)

I boken presenteras bara två finlandssvenska personer; journalisten Thomas Silén och skejtaren Benjamin Blom. Silén introduceras i en brödtext i del 2 för han jobbar på den svenskspråkiga radiokanalen Radio X3M. Huvudvikten i texten är ändå på själva kanalen

² sv. Spelar alla finlandssvenskar handboll?

och inte på Silén eller hans identitet. (Precis, s. 48–49.) Identiteten behandlas mer med Benjamin Blom på hans intervju.

Till kategorin *Övrigt* hör en översättningsövning på sidan 77 där meningen är att översätta finska meningar om finlandssvenska stereotyper till svenska. De svenskspråkiga meningarna i fotnoterna är mina egna översättningar. Meningarna är *Ovatko kaikki suomenruotsalaiset rikkaita?*³, *Onko kaikki helppoa suomenruotsalaisille?*⁴ och *Ovatko kaikki kateellisia heille?*⁵

4.2 Finlandssvenskhet i Fokus kurs 3

Fokus kurs 3 skiljer sig strukturellt ganska mycket från Precis 3. I Precis 3 finns det inga separata kultursidor eller kapitel som behandlar finlandssvenskhet medan det i Fokus kurs 3 finns till och med ett kapitel som heter *Snabbguide till Ankdammen* vars mening är att presentera det svenskspråkiga Finland åt läsaren. Dessutom finns det separata faktasidor om Svenskfinland.

Faktainformationen börjar på sidorna 78–79 med en introduktion till kapitlet *Snabbguide till Ankdammen*. Det finns en karta över Finland med elva tvåspråkiga kommuner; Pyttis, Borgå, Helsingfors, Grankulla, Esbo, Hangö, Ekenäs, Åbo, Närpes, Jakobstad och Karleby. Dessutom finns det en faktaruta vid sidan av kartan som berättar om Svenskfinland som ”är det geografiska området där finlandssvenskarna bor”. Till Svenskfinland hör kusten från Karleby till Pyttis och Åland. (Fokus kurs 3, s. 78.) Informationen om bostadsorten fortsätter på nästa sida i form av en frågelek. På sidan finns det fem frågor om tvåspråkiga kommuner i Finland och läsare måste välja ett rätt alternativ. Kommunerna som nämns i testerna är Kyrkslätt, Grankulla, Borgå, Åbo, Hangö, Ekenäs, Jakobstad, Karleby och Närpes. (Fokus kurs 3, s. 79.) På sida 80, i själva brödtexten, ges det inte så mycket faktainformation om finlandssvenskar. Texten ger ändå en definition av begreppet finlandssvensk, ”de är finländare som talar svenska som modersmål”. Boken

³ sv. Är alla finlandssvenskar rika?

⁴ sv. Är allt lätt för finlandssvenskar?

⁵ sv. Är alla avundsjuka på dem?

presenterar också Svenskfinland som *Ankdammen* åt läsare, eftersom ”det är så litet och alla känner alla”. Enligt boken är antalet finlandssvenskar också färre än 300 000 personer, men den ger inget exakt antal. (Fokus kurs 3, s. 80.) På sida 114 finns det en liten övning om relativsatser som också har fakta om finlandssvenskar och finlandssvenska traditioner. Där finns det samma definition om finlandssvenskar som det står tidigare på sida 80, alltså finlandssvenskar kategoriseras enligt modersmål.

Kulturell kultur behandlas knappt i hela boken, utan all kulturinformation fokuserar på personer. På sida 80, där Svenskfinland presenteras, nämns finlandssvensk musik och litteratur, men inga särskilda verk. På sida 87 finns det en bild på den finlandssvenska humorgruppen KAJ och några frågor om den. Som extramaterial kan man lyssna på en intervju med KAJ där de talar om finlandssvenskhet och finlandssvenska stereotyper.

Av det finlandssvenska vardagslivet nämner boken många fester och traditioner. På sida 80 presenterar boken kräftskivor, Veneziansk afton, Svenska dagen, Luciadag och Stafettkarnevalen. Fester och traditioner sägs vara viktiga för finlandssvenskar. Det står i texten att ”Alltid finns det något att fira i Svenskfinland”. Populära fritidshobbyer bland finlandssvenskar enligt texten är handboll, segling och friidrott. Boken påstår också att musik är särskilt viktigt för finlandssvenskar och att ”finlandssvenskar älskar att sjunga”. (Fokus kurs 3, s. 80.) Att sjunga i kör är populärt bland finlandssvenskar. På sida 114 i boken finns det lite mer information om Veneziansk afton, Stafettkarnevalen och Luciadag i en grammatikövning. Om Veneziansk afton berättas att det är en fest många österbottningar brukar fira. Stafettkarnevalen anknyter till friidrott som nämns tidigare i boken på sida 80. Stafettkarnevalen sägs vara ”ett evenemang där man kan se tusentals finlandssvenskar”. Om Lucia sägs att den är en fest som många finländare brukar fira, inte bara de svenskspråkiga. (Fokus kurs 3, s. 114.)

Tänkesätten syns i boken bara kort på sida 80 där det nämns finlandssvenskars intresse för föreningar och nätverk. I början av brödtexten *Snabbguide till Ankdammen* sägs ”Finlandssvenskar har starka sociala nätverk, de är aktiva i föreningar och de är sammansvetsande.” (Fokus kurs 3, s. 80.)

Det presenteras relativt många bekanta finlandssvenska personer i boken. Av de finlandssvenska musikerna nämns Isac Elliot, Redrama och Krista Siegfriids på sida 80. På samma sida berättas också om finlandssvensk litteratur där författarna Edit Södergran,

Märta Tikkanen, Ulla-Lena Lundberg, Tove Jansson och Kjell Westö presenteras. ”Flera av Finlands mest framstående författare är faktiskt finlandssvenskar”, sägs det i boken. (Fokus kurs 3, s. 80.) Boken presenterar inte noggrannare någon bekant finlandssvensk, men nämner många av dem. Tove Jansson nämns igen senare på sida 114 i grammatikövningen i en mening. ”Tove Jansson är en författare vars böcker du kanske har läst”. (Fokus kurs 3, s. 114.)

Till den sista kategorin *Övrigt* hör några ställen i boken. På sida 79, i en introduktionstext, finns det en övning där gymnasister måste fundera på sina egna erfarenheter av finlandssvenskar med frågor som ”Har du pratat svenska med finlandssvenskar?” och ”Har du finlandssvenska släktingar, kompisar eller bekanta?”. På sida 82 och 83 finns det en ordlista över de nya orden i kapitel 5 *Snabbguide till Ankdammen*. Boken ger ett tips att stryka under alla ord man behöver när man berättar om finlandssvenskar. På sida 101 finns det ännu ett ställe där en finskspråkig pojke berättar om sin tid vid Dragsvik där han gjorde värnplikten. Synvinkeln i texten är att kunna svenska är en nytta och genom att använda svenska med finlandssvenskar lär man sig språket. (Fokus kurs 3, s. 101.)

4.3 Finlandssvenskhet i Magnet 3

I Magnet 3 finns det information om finlandssvenskar och Svenskfinland överallt i boken. Fast boken har ett kapitel som fokuserar mer på Svenskfinland, kan läsare hitta kulturell information också på andra ställen.

Ren faktainformation hittar man först på sida 36 där det finns en faktaruta ”Här bor finlandssvenskarna”. I rutan berättas om det svenska språkets historia och hur den svenskspråkiga minoriteten har starka traditioner i Finland. På sidan behandlas också Finlands historia mellan Sverige och Ryssland, och hur Finland eventuellt blev självständigt och tvåspråkigt. Antal finlandssvenskar sägs enligt boken vara cirka 300 000 människor, vilket är 5,6 av den dåvarande befolkningen. Boken tar också hänsyn till att många finlandssvenskar egentligen är tvåspråkiga, och att det finns bara virka 100 000 enspråkiga finlandssvenskar. I rutan finns det också en karta över Finland där det nämns finlandssvenskarnas levnadsområden: Nyland, Åboland och Österbotten. Av tvåspråkiga

städer nämner boken Lovisa, Kotka, Borgå, Helsingfors, Karis, Lojo, Ekenäs, Hangö, Pargas, Åbo, Kristinestad, Vasa, Jakobstad och Karleby. Åland nämns också som "ett enspråkigt svenskt landskap". (Magnet 3, s. 36.) På sida 56 finns det ännu en egen faktaruta om Åland. Åland och dess historia presenteras i en läsförståelseövning. Boken ger också en kort presentation om Ålands enda stad, Mariehamn, och någon allmän faktainformation om invånare och Ålands egen flagga. Huvudvikten i faktarutan är ändå på Ålands språkpolitik och svenskspråkighet och landskapets självstyre. (Magnet 3, s. 56.)

Kulturell kultur behandlas bara på sidorna 32 och 33 i boken. I uppslaget ges ingen noggrannare information, utan boken fokuserar på att sätta läsaren in i finlandssvenska teman genom att visa namn på bekanta finlandssvenska personer och kulturella produkter. På sida 32 finns det texten till den svenskspråkiga sången *Gott nytt år* av det finlandssvenska bandet Kometfabriken. På samma sida finns det också en liten faktaruta om själva bandet. Om bandmedlemmarna berättas att de kommer från Vasa och sjunger på rikssvenska. (Magnet 3, s. 32.) Till denna kategori hör också omnämnande om Svenska teatern, Edith Södergrans *Dikter* och FST. Boken ger ingen information om dessa kulturella produkter, utan deras namn nämns som del av en introduktionsövning till temaområde Svenskfinland. (Magnet 3, s. 33.)

Det finlandssvenska vardagslivet nämns också på sida 33 i samma introduktionsövning. Där finns det omnämnande om Finlands svenskspråkiga universitet Hanken och Åbo Akademi. På sidan finns det också en logo av tidningen Hufvudstadsbladet. (Magnet 3, s. 33.) Vardagslivet behandlas också på sida 37 i form av en liten informationsruta om kräftpremiären. Enligt boken är "kräftpremiären i augusti en av årets stora fester för många finlandssvenskar". (Magnet 3, s. 37.) Om finlandssvenska traditioner berättas noggrannare på sidorna 46 och 47. Av finlandssvenska traditioner och fester presenteras midsommarstången och Veneziaden. Det finns också en kort introduktion till Stafettkarnevalen. Boken gör en tydlig skillnad mellan det finska och finlandssvenska Finlands midsommartraditioner: "I det finska Finland är det tradition med midsommareld (*kokko*) i stället för midsommarstång." Om Veneziaden berättar boken att den firas i Österbotten och har traditioner speciellt i trakten kring Jakobstad och Karleby. (Magnet 3, s. 46.) Om Stafettkarnevalen berättar boken på sida 47 att den är en viktig finlandssvensk tradition och Europas största skolidrottsevenemang.

Finlandssvenskt tänkesätt behandlas på sidorna 34 och 35 i brödtexten *Självklart att zappa mellan språken*. Texten består av intervjuer av tre finlandssvenska ungdomar som funderar på svenska språkets betydelse för sig själva och hur mycket de använder svenska och finska i sin vardag. Det sista kapitlet i texten behandlar deras erfarenheter av diskriminering och finska ungdomars fördomar. Texten framhäver att det finns olika typer av svenskspråkighet och tvåspråkighet och användning av språken varierar på individnivå. I Helsingfors är det vanligt att byta språk beroende på till exempel sällskapet. Texten behandlar ganska mycket fördomar. Ungdomar berättar om fördomar de har stött på och oftast handlar de om hur rika och till och med snobbiga finlandssvenskar är. (Magnet 3, s. 34–35.)

I boken presenteras ganska många finlandssvenskar. På sida 29 finns det en faktaruta och en kort text om den finlandssvenska regissören Klaus Härö. Där presenteras också några av hans mest bekanta verk, såsom *Elina – som om jag inte fanns* och *Den nya människan*. (Magnet 3, s. 29–30.) Bekanta finlandssvenskar nämns också på sida 33. Där finns det namn och bilder på Tove Jansson, Hugo Simberg, Edith Södergran och Nicke Lingell. På sidorna 49 och 50 ges ännu noggrannare information om bekanta finlandssvenska författare och deras verk. Boken berättar om Tove Jansson, Bo Carpelan, Monika Fagerholm och Kjell Westö. En bekant finlandssvensk behandlas ännu på sidorna 112–113 i brödtexten *Ståuppare på två språk*. Kapitlet handlar om ståuppkomikern André Wickström och hans jobb. Fast texten fokuserar mest på ståupp och dess popularitet, talar Wickström också om språkfrågan och skillnader mellan finsk- och svenskspråkig publik. Han påstår att ”finnar är mera förtjusta i ett mustigt, grovt språk” och ”kanske min humor är lite annorlunda för att jag är finlandssvensk”. (Magnet 3, s. 112–113.)

Till den sista kategorin *Övrigt* hör en översättningsövning på sida 41. Meningen med övningen är att översätta meningar om två finlandssvenska ungdomar, Wilma och Stefan. Meningarna handlar om ungdomars språkbruk och finlandssvenska fördomar, till exempel om Wilma finns det följande meningar att översätta: *puhuu ruotsia kotona, mutta osaa myös suomea*⁶, *ei erityisen paljon rahaa*⁷ och *käyttää ruotsin kieltä myös monien suomalaisten kanssa*⁸. Om Stefan finns det till exempel följande påståenden: *on täysin*

⁶ sv. talar svenska hemma, men kan också finska.

⁷ sv. har inte särskilt mycket pengar.

⁸ sv. använder svenska också med många finnar.

*kaksikielinen*⁹, *paljon sekä suomen- että ruotsinkielisiä ystäviä*¹⁰ och *on kohdannut joitakin ennakoluuloja*¹¹. (Magnet 3, s. 41.) På nästa sida finns det en övning om påståenden av finnar och finlandssvenskar. Idén är att parvis kommentera varje mening och öva att motivera sina åsikter. Om finlandssvenskar finns det påståendet ”Alla finlandssvenskar är rika.” (Magnet 3, s. 42.)

4.4 Finlandssvenskhet i Galleri. Kurs 3.

I Galleri. Kurs 3 finns det mindre kulturell information och ren faktainformation än i andra böcker. Dessutom finns det märkbart mera övningar om gymnasisters erfarenheter och tankar om finlandssvenskar samt skillnader mellan finsk- och svenskspråkiga människor.

Det finns egentligen ingen faktainformation om finlandssvenskar. På sida 9 finns det en karta över Finland och bredvid den en faktaruta om landet. I rutan berättas att Finland har två officiella språk, finska och svenska, men ingen separat information om den svenska minoriteten. Det finns i alla fall en särskild faktaruta om Åland som sägs vara ”ett självstyrkt, demilitariserat och enspråkigt landskap i Finland”. (Galleri. Kurs 3, s. 9.) Fakta om Finlands svenskspråkiga ställen fortsätter på sida 25 där det finns en översättningsövning om Borgå. Enligt boken är Borgå en tvåspråkig stad med cirka 14 000 finlandssvenskar. Till denna kategori hör också en övning i boken på sida 30 där det finns tio begrepp om Svenskfinland. Syftet är att para ihop rätt begrepp med en rätt förklaring. Bland begreppen finns det *hurri*, ”ett gammalt öknamn för personer från de svenskspråkiga kusttrakterna i Österbotten” och *Ankdammen*, ”den finlandssvenska gemenskapen där alla verkar känna till varandra”. (Galleri. Kurs 3, s. 30.)

Kulturell kultur presenteras på sida 26 där det finns en kort intervju med det finlandssvenska bandet Kometfabriken. På sida 30 fortsätter informationen om kulturell kultur i den tidigare nämnda övningen. I övningen nämns FST, ”Finlands Svenska Television” och Svenska Teatern, ”Finlands största svenskspråkiga teater i Helsingfors”.

⁹ sv. är helt tvåspråkig.

¹⁰ sv. massor av både finsk- och svenskspråkiga vänner.

¹¹ sv. har stött på några fördomar.

(Galleri. Kurs 3, s. 30.) På sida 70 finns det ännu en dikt av den finlandssvenska författaren Bo Carpelan.

All information om det finlandssvenska vardagslivet får man i övningen på sida 30. Där presenteras den svenskspråkiga högskolan Hanken, runebergstårta, Stockmann, *Husis*, Svenska dagen och Stafettkarnevalen. Om runebergstårtan berättas att den "äts på nationalskaldens födelsedag den 5 februari", men det finns ingen annan information om själva Runeberg. Som andra böcker, presenterar Galleri också traditionen Stafettkarnevalen, "ett årligt idrottsevenemang för finlandssvenska ungdomar" och Svenska dagen, "firas på Gustav Adolfs-dagen den 6 november". *Husis* är ett smeknamn för den svenskspråkiga dagstidningen Hufvudstadsbladet. (Galleri. Kurs 3, s. 30.)

Det finlandssvenska tänkesättet kommer fram på sida 21 där det finns en intervju med den finlandssvenska ståuppkomikern André Wickström. I intervjun funderar Wickström på sin finlandssvenska identitet och vad finlandssvenskhet betyder för honom. Wickström själv tycker att det finlandssvenskaste är "att segla i skärgården" och att finlandssvenskar har en stark vi-anda. Ändå påpekar han att "att vara finlandssvensk är att vara en finländare som har svenska som modersmål" och att finlandssvenska traditioner inte är så viktiga för honom. Meningen med intervjun är kanske att vara lite ledande och ta fram finlandssvenska klichébilder, men Wickström funderar mångsidigt på finlandssvenskhet och påpekar att många finskspråkiga vet relativt lite om finlandssvenskar. (Galleri. Kurs 3, s. 21.)

I tillägg till André Wickström presenterar boken bara Tove Jansson. På sida 60 finns det en kort faktaruta om Jansson och hennes verk. Jansson nämns som "en finlandssvensk författare, illustratör och bildkonstnär". På nästa sida presenteras också ett stycke i Janssons bok *Sommarboken*. (Galleri. Kurs 3, s. 60–62.) På sida 18 nämner boken också den finlandssvenska konstnären Albert Edelfelt. På sidan talas det om det finska landskapet och hur Edelfelt, såsom andra finlandssvenska konstnär, målade landskapet vid havet istället för sjölandskapet. Enligt boken "ansåg många att 'äktä' finländarna bodde i inlandet medan de svenskspråkiga bodde längs kusterna". (Galleri. Kurs 3, s. 18.)

I jämförelse med andra böcker finns det relativt många ställen i boken där det görs en skillnad mellan finsk- och svenskspråkiga människor och som på det sättet hör till den sista kategori *övrigt*. På sida 18 talas det om "äktä" finländare och de svenskspråkiga som

separata grupper. På sida 23 finns det en parövning vars mening är att berätta om ens egna erfarenheter av finlandssvenskar och den finlandssvenska kulturen. Idén är att fråga paret om hen personligen känner till några finlandssvenskar eller vet namnet på kända finlandssvenska personer. (Galleri. Kurs 3, s. 23.) På nästa sida finns det en annan parövning om André Wickströms intervju. Meningen med övningen är att berätta om egna tankar om intervjun samt fundera på vad som var överraskande eller ny information om finlandssvenskar. (Galleri. Kurs 3, s. 24.) På sida 28 finns det ännu mera klichébilder om både finnar och finlandssvenskar. Det finns en översättningsövning med stereotyper av båda grupperna. I tillägg till att boken skiljer mellan grupperna på basis av deras modersmål, är meningen att översätta klassiska klichébilder. Varje mening börjar med ”en typisk finne/finlandssvensk...”. Om finlandssvensk finns det påståenden som ”...seglar i skärgården”, ”...tycker att allt är bra hela tiden”, ”...gillar kräftskivor” och ”...tar inte sig själv på så stort allvar”. (Galleri. Kurs 3, s. 28.) På sida 31 presenteras det ännu en undersökning gjord av professor Markku T. Hyypä under rubriken *Glada finlandssvenskar*. Undersökningens resultat visar att ”finlandssvenskar lever länge och har mycket roligare medan de lever än finnar och svenskar”. Hyypä funderar själv på resultaten och tycker att finlandssvenskar är aktiva och har många fritidshobbyer. De har också ett starkt socialt nätverk och kamratanda, vilket påverkar livsattityden. Det finns inte så mycket information om själva undersökningen eller hur den har gjorts. (Galleri. Kurs 3, s. 31.)

5 Analys

Här analyserar jag noggrannare resultaten ur den tidigare nämnda teorins synvinkel. Jag koncentrerar mig på de nyare läroböckerna för de är för tillfället i bruk i gymnasier. Resultaten i de äldre böckerna analyserar jag bara i kapitel 5.5.1 *Skillnader mellan de äldre och nyare böckerna*. Kapitlet börjar med 5.1 *Definition av finlandssvenskhet enligt böckerna* där jag går igenom hur böckerna definierar finlandssvenskhet. I 5.2 *Kulturinformation i böckerna* analyserar jag hurdan kulturell information det finns i böckerna och om den stöder gymnasisters kulturell kompetens. I delkapitel 5.3 *Ur läroplanens synvinkel* funderar jag på resultaten ur den nuvarande läroplanens synvinkel och om böckerna lyckas nå de inlärningsmål som står i läroplanen. Kapitel 5.4 *Utanförskapet i böckerna* fokuserar på den sista, övriga kategorin. Jag analyserar noggrannare ställen där det talas om finlandssvenskar som en separat grupp och på vilka sätt böckerna gör det. Till sist funderar jag i 5.5 *Skillnader mellan de nyare och de äldre böckerna* på om det finns någon temporal förändring i sättet finlandssvenskar behandlas i böckerna.

5.1 Definition av finlandssvenskhet enligt böckerna

I vardagsspråket definieras finlandssvenskar ofta genom modersmål (t.ex. Rätty 2002: 77). Det syns också i båda läroböckerna där finlandssvenskar talas om och definieras som svenskspråkiga finländare. Enligt *Precis 3* är finlandssvensk ”en finsk medborgare som talar svenska som modersmål” (*Precis 3*, s. 93.) Fokus kurs 3 definierar finlandssvenskar som ”- finländare som talar svenska som modersmål” (Fokus kurs 3, s. 80). Antalet finlandssvenskar är enligt *Precis 3* cirka 300 000 och enligt Fokus kurs 3 lite färre än 300 000, vilket varierar inte så mycket från Statistikcentralens antal 287 000 (Statistikcentralen 2018).

Nuförtiden finns det ett ökande antal tvåspråkiga familjer i Finland på grund av äktenskap mellan svensk- och finskspråkiga människor (Sundman 1998). Trots det finns det relativt lite information om tvåspråkighet i böckerna. I *Precis 3* nämns tvåspråkighet i Benjamin Bloms intervju där han funderar på sin egen identitet. Att vara tvåspråkig har underlättat

hans karriär som skejtare och därför hade han bestämt sig att lära sig finska. Boken lyfter fram tvåspråkigheten också i en läsförståelseövning på sida 63 där det finns en kommentar om tvåspråkighet och identifiering. Att vara tvåspråkig gäller alltså enligt boken att kunna både svenska och finska på en lämplig nivå och att identifiera sig med de tvåspråkiga (Precis 3, s. 57 och 63). Av Sundmans (1998) kategorier av tvåspråkighet behandlar boken alltså språkfärdighet och självkategorisering. I Fokus kurs 3 nämns tvåspråkighet i en mening: ”Många finlandssvenskar gifter sig med en finsktalande och då blir familjen och barnen tvåspråkig”. Enligt Sundman (1998) handlar detta om ursprung. Boken tar inte hänsyn till att tvåspråkighet kan synas på olika sätt hos olika individer.

Både Allardt och Starck (1981: 42) och Sundman (1998: 41) framhäver identitetens betydelse i kategoriseringen. Väsentligast är att en individ kategoriserar sig själv med antingen finlandssvenskar eller tvåspråkiga eller i vissa fall något mittemellan och att kategoriseringen inte görs utifrån majoriteten (t.ex. Allardt och Starck 1981: 62). I Precis 3 syns identitetens viktighet i samma läsförståelseövning på sida 63 där det talas om individens frihet att kategorisera sig själv. I övningen framhävs också friheten att inte placera sig någonstans alls. Boken framhäver identitetens betydelse också i Benjamin Bloms intervju, där det påpekas att ”alla människor är olika”. I Fokus kurs 3 talas det ingenting om identitet eller finlandssvenskhet och tvåspråkighet på en individnivå.

5.2 Kulturinformation i böckerna

Enligt Gagnestam (2005: 85) består interkulturell kompetens av tre delar; specifika kunskaper av varierande slag, en handlings- och kommunikationsförmåga och en speciell form av erfarenhet. Som språklärare borde man sträva efter neutral och mångsidig undervisning som täcker alla dessa aspekter och uppmuntra elever att fundera på och diskutera både skillnader och likheter mellan olika kulturer (Pyykkö 2014). Fast finlandssvenskar och finnar lever i samma områden med mycket likadana kulturella vanor, finns det flera ställen i både läroböckerna där den finlandssvenska kulturen skiljs från Finlands majoritetskultur.

De specifika kunskaperna innebär enligt Gagnestam (2005: 86) till exempel traditioner, vanor och vardagsliv. Båda läroböckerna presenterar mångsidigt finlandssvenska traditioner, högtider och bekanta finlandssvenskar. I *Precis 3* finns det ett test "Hur finlandssvensk är du?" på sida 70. Idén med testet är också att presentera flera finlandssvenska högtider och traditioner, såsom Luciadag, Hangöregattan och Stafettkarnevalen. Genom att testa "hur finlandssvensk" man är skiljer man ofrånkomligen finlandssvenskar och finnar från varandra. Testet drar också en tydlig skillnad mellan finlandssvenska och andra finska traditioner. Problematiskt med testet är också att det inte ges noggrannare information om de här traditionerna och läraren är ansvarig för undervisningen av de finlandssvenska traditionerna och högtiderna. Boken presenterar alltså inga traditioner noggrannare, utan bara nämner dem.

Också i *Fokus kurs 3* syns traditioner och undervisningen av andra specifika kunskaper i form av listor. På sida 81 presenteras det ungefär samma traditioner som i *Precis 3*, men boken ger ingen noggrannare information. I *Fokus kurs 3* är bekanta finlandssvenskar en viktig del av kulturell undervisning. Boken tar hänsyn till finlandssvensk musik och litteratur genom att nämna flera framstående musiker och författare.

Kulturell undervisning sker i både böckerna också genom att presentera tvåspråkiga städer i Finland. I *Precis 3* spelar de ingen lika stor roll som i *Fokus kurs 3*. I *Precis 3* är tvåspråkiga städer Åbo, Hangö och Pargas en del av en grammatikövning, men det finns till exempel ingen karta som stöd bredvid övningen (*Precis 3*, s. 74). I *Fokus kurs 3* presenteras flera tvåspråkiga städer som introduktion till Svenskfinland (*Fokus kurs 3*, s. 78–79). På uppslaget finns det en karta över Finland med de svensk- och tvåspråkiga områdena. Bredvid kartan finns det också en frågelek om städerna med mer information om dem.

Handlings- och kommunikationsförmågor innebär enligt Gagnestam (2005: 88–89) kännedom om ett socialt acceptabelt beteende och värden. Denna kategori behandlas naturligt nog inte så mycket i böckerna, för det är fråga om en språklig minoritet och kulturella skillnader mellan finsk- och svenskspråkiga finländare är inte så stora.

För att bli fullständigt interkulturellt kompetent behöver man också en speciell form av erfarenhet. Enligt Gagnestam (2005: 91) är det inte möjligt att nå nödvändig kompetens genom att läsa läroböcker, utan man måste sätta sig in i en främmande kultur. För att kunna

erbjuda så autentisk undervisning som möjligt borde lärare ha kännedom om en främmande kultur också utanför läroböckerna. Läroböcker fungerar bäst som ett gemensamt hjälpmedel för både lärare och elever. (Heinonen 2005: 46.) Gymnasister får informationen av läroböckerna, men mycket är också på lärares ansvar. Enligt Kaikkonen (1993) beror en stor del av kulturell undervisning på lärares kulturella kompetens.

Ingendera av Precis 3 eller Fokus kurs 3 erbjuder noggrann kulturell information, vilket betyder att lärares kulturella kompetens spelar en stor roll i undervisningen. Båda böckerna nämner flera traditioner, bekanta finlandssvenskar och högtider, men presenterar dem inte noggrannare. En studerande som inte är så van vid den finlandssvenska kulturen får lätt en generaliserande och smal bild av finlandssvenskhet om undervisningen stödjer sig bara på läroböckerna.

5.3 Ur läroplanens synvinkel

Den nuvarande läroplanen framhäver det svenska språkets betydelse som det andra nationalspråket i Finland och uppmuntrar de studerande att agera i svenskspråkiga miljöer (GLP 2015: 100). Noggrannare hör enligt läroplanen (GLP 2015: 105) till den tredje kursens innehåll att ”de studerande lär känna aktuella och ur de ungas synvinkel intressanta finlandssvenska och andra nordiska kulturfenomen och medier”. I läroplanen anges bara inlärningsmålen för varje lärokurs, men undervisningsmetoderna och läroböckerna får lärare välja själva. I bästa fall hjälper läroböcker till att nå dessa inlärningsmål. (Heinonen 2005: 17.)

Precis 3 närmar sig läroplanens inlärningsmål genom att presentera Radio X3M och dess aktualitetsprogram Myteriet som ett kulturfenomen. Boken presenterar inga andra finlandssvenska kulturfenomen noggrannare, men det finns ett helt ordförråd med medietemat för att hjälpa de studerande till att diskutera medier och kultur på svenska. De ungas synvinkel tas i beaktande i boken genom Benjamin Bloms intervju, där Blom representerar den svenskspråkiga ungdomen. Det finns också tre kommentarer om Bloms intervju skrivna av andra unga finlandssvenskar. På det sättet behandlas de ungas synvinkel och presenteras olika medier på svenska.

I Fokus kurs 3 presenteras det inte heller så mångsidigt finlandssvenska kulturfenomen. Den enda egentliga presentationen av ett kulturfenomen är på sida 87 där det finns en hörförståelseövning och bild av den finlandssvenska humorgruppen KAJ. Annars lär boken om de finlandssvenska kulturfenomenen genom att nämna flera finlandssvenska musiker och författare som kanske är bekanta bland ungdomar.

Böckerna har sinsemellan ganska olika sätt att närma sig läroplanens inlärningsmål. Medan Precis 3 handlar mer om medier och kultur ur de ungas synvinkel genom att ha några intervjuer och kommentarer av unga finlandssvenskar, kan man inte höra de ungas röst i Fokus kurs 3. De finlandssvenska medierna och de ungas synvinkel förblir utom synhåll. I Precis 3 behandlas det inga bekanta finlandssvenskar och på det sättet de finlandssvenska kulturfenomenen, som det görs i Fokus kurs 3.

5.4 Utanförskapet och fördomar i böckerna

I båda böckerna finns det flera ställen där finlandssvenskar talas om som en separat grupp och där det dras tydliga skillnader mellan finlandssvenskar och finnar. Enligt Pyykkö (2014: 202) kan en jämförelse mellan olika kulturer vara en positiv sak ur inlärnings synvinkel, om det görs rätt. Genom att diskutera olika kulturer och skillnader i dem märker de studerande lättare att det också finns likheter mellan ”oss och dem”. I jämförelsen och framhävande av olikheter kan det också ingå utmaningar. Enligt Kaikkonen (1993) borde lärare och läromaterial undvika att generalisera medlemmar av en främmande kultur genom att diskutera fördomar eller klichébilder. Turner (1981a) poängterar också att de studerande borde uppmuntras att fundera på vad som är gemensamt för två grupper i stället för att framhäva olikheter. Utmanande i kulturell undervisning i svenska är också det att finlandssvenskhet inte är en helt främmande kultur. På vilka sätt kan böckerna presentera den finlandssvenska kulturen utan att generalisera eller dra för tydliga gränser mellan finsk- och svenskspråkiga?

I Precis 3 skiljs den svenskspråkiga minoriteten från majoriteten på grund av modersmål (Precis 3, s. 93), men också på grund av andra traditioner och vardagslivet. Genom att göra testet ”Hur finlandssvensk är du?” skiljer ungdomar sig ofrånkomligen från den

finlandssvenska kulturen. Problematiskt med testet är att det erbjuder generaliserande information om finlandssvenskar. Enligt testet är man "äka finlandssvensk" om man firar Luciadag och Hangöregattan och vet vad Stafettkarnevalen är. Enligt Helkama (2004: 124) är det vanligt för ett stereotypiskt tänkande att ge en förenklad bild av en hel grupp, men det kan vara skadligt för offret. Likadant tänkande syns i boken på sida 77 där det finns en översättningsövning om finlandssvenska klichébilder. I övningen används det orden såsom "alla finlandssvenskar" och "varje finlandssvensk", med andra ord talas om finlandssvenskar som en homogen grupp med likadana egenskaper. I övningen nämns det också klichébilder som ofta anknyts till finlandssvenskar, till exempel handboll och rikedom. Fast handboll enligt Lindberg (2013) är speciellt populärt bland finlandssvenskar, antyder boken för läsaren att det är något som "alla" finlandssvenskar gör. Enligt Kaikkonen (1993) spelar ordvalen i böckerna en stor roll för den kulturella inläringen och påverkar sättet att tänka på kulturer.

Fördomar behandlas i boken på sida 63, där det finns en kommentar av en ung finlandssvensk. I kommentaren funderas på hur det inte alltid är så lätt att vara finlandssvensk på grund av elaka kommentarer.

Modersmålet är också enligt Fokus kurs 3 en av de viktigaste egenskaperna som skiljer finlandssvenskar från de finskspråkiga finländarna. Det finns i alla fall också andra ställen i boken där det framhävs skillnader mellan två grupper. På sida 79 finns det en intervjuövning vars syfte är att berätta om egna erfarenheter av finlandssvenskar och den finlandssvenska kulturen. Med denna övning skiljer de studerande finlandssvenskar lätt från majoriteten genom att lyfta fram olikheter i kulturer. Finlandssvenska klichébilder och generalisering syns i boken i kapitlet Snabbguide till Ankdammen där det presenteras finlandssvenska traditioner och vardagslivet. Finlandssvenskar talas om som en grupp med likadana intressen. Boken använder till exempel uttryck såsom "alla", "många" och "alltid". Det finns också flera meningar som börjar med "Finlandssvenskar älskar/sportar/sjunger..." vilket skapar en bild om likadana finlandssvenskar med gemensamma intressen. Igen spelar ordvalen en stor roll här. Det finns inga ställen i texten där finlandssvenskar skulle presenteras på individnivå.

På sidorna 82 och 83 finns det ett ordförråd med kapitlets ord. I slutet av ordförrådet ges ett tips som uppmanar läsare att understryka orden som behövs när det talas om

finlandssvenskar. Fast idén bakom tipset är säkert att hjälpa läsaren att hitta de viktigaste orden i kapitlet, främjar det de studerande att skapa en smal bild av finlandssvenskar. Enligt Helkama et al. (2004: 129) fäster människor uppmärksamhet på sakerna som går ihop med egna förhandsuppfattningar. Om en gymnasist först läser en generaliserande text om finlandssvenskar och efteråt söker de viktigaste orden i ordförrådet, kan denna övning i värsta fall förstärka sättet att se på finlandssvenskar som en homogen grupp.

Fördomar behandlas inte i boken ur de finlandssvenskarnas synvinkel.

5.5 Skillnader mellan de nyare och de äldre böckerna

Det finns skillnader mellan den nyare (GLP 2015) och den äldre (GLP 2003) läroplanen och båda läroplanerna har olika betoning av inlärningsmålen i den tredje kursen. Därför går det att anta att läroböckerna har någorlunda olika innehåll. Medan den äldre läroplanen nämner behandlingen av finlandssvenskar och jämförelsen mellan språkgrupper, framhäver den nyare läroplanen finlandssvenska kulturfenomen och inte själva människogruppen. Den nyare läroplanen nämner också en fördomsfri inställning som ett inlärningsmål i svenska (GLP 2015: 100). I detta avsnitt jämför jag de böcker som har publicerats efter läroplanen 2003 med de nyare böckerna i stora drag och granskar om läroplanens inverkan syns i dem och om det går att få fram någon helhetsbild.

I de nyare böckerna ges definitioner av begreppet finlandssvensk. Det görs i ingendera av de äldre böckerna, utan informationen om begreppets mening ges på ett annat sätt. I Magnet 3 finns det en intervju med tre finlandssvenska ungdomar om deras identitet. I intervjun talas om begreppen finlandssvensk och tvåspråkighet. (Magnet 3, s. 34–35.) I Galleri. Kurs 3 finns det en intervju med André Wickström där han diskuterar den finlandssvenska identiteten och vad det egentligen betyder att vara finlandssvensk eller tvåspråkig (Galleri. Kurs 3, s. 20–21).

Sättet att behandla finlandssvenska traditioner eller vardagsliv ser ganska likadana ut i varje bok. Böckerna presenterar ungefär samma traditioner och ger ganska lite information om dem. Som undantag finns det en faktaruta om midsommarstång och Veneziaden i

Magnet 3. Annars är inläringen av de finlandssvenska traditionerna både på lärarens och de studerandes ansvar.

Fast det inte finns stora skillnader mellan böckerna i sättet som traditionerna behandlas på, kan man se någon förändring i behandlingen av kulturell kultur, det vill säga till exempel musik, litteratur och konst. I de nyare böckerna spelar denna kategori inte så en stor roll, men i de äldre böckerna finns det mer information. Båda äldre böckerna nämner till exempel Svenska teatern och Kometfabriken. I Magnet 3 finns det också ett omnämnande om Edith Södergrans Dikter och i Galleri. Kurs 3 finns det en dikt av Bo Carpelan. De finlandssvenska kulturfenomenen ur de ungas synvinkel syns kanske bättre i kurs 3 i den nya Fokus-serien genom att den nämner till exempel Redrama, Krista Siegfrieds och Isaac Elliot istället för till exempel Albert Edelfelt (Galleri. Kurs 3, s. 18) eller Hugo Simberg (Magnet 3, s. 33).

Fördomar, stereotypiskt tänkande och framhävande av skillnader mellan de svensk- och finskspråkiga är också intressanta aspekter att jämföra. Den nyare läroplanen nämner inte finlandssvenskar som människogrupper, utan framhäver den finlandssvenska kulturen. Den nyare läroplanen skiljer sig också från den äldre genom att framhäva ”en fördomsfri inställning” som ett allmänt inlärningsmål i svenska (GLP 2015: 100). Sättet att behandla finlandssvenskar eller fördomar har ändå inte förändrats mycket i de nyare böckerna. Av alla böcker finns det till och med minst behandling av finlandssvenska klichébilder i Magnet 3, fast det är den äldsta boken. Fördomar behandlas ur de finlandssvenska ungas synvinkel i en intervju (Magnet 3, s. 35). I Galleri. Kurs 3, å sin sida, finns det massor av finlandssvenska klichébilder och ställen där det dras en tydlig skillnad mellan finsk- och svenskspråkiga. Det finns till och med en översättningsövning vars mening är att översätta klichébilder av finnar och finlandssvenskar. På sida 31 presenteras det en studie om ”Glada finlandssvenskar” som tydligt drar en gräns mellan glada finlandssvenskar och mer bedrövade finnar.

På grund av läroplanerna var min hypotes att de största skillnaderna finns i sättet finlandssvenskar talas om som en människogrupp och i sättet fördomar behandlas på. Antagandet var också att i de nyare böckerna skulle det framhåvas identitetens betydelse och inte finnas så mycket om skillnaderna mellan de finsk- och svenskspråkiga människorna. Genom att jämföra två äldre läroböcker med två nyare går det ändå inte att

dra några absoluta slutsatser om den temporala förändringen. Alla fyra böcker är inbördes olika. Det finns många skillnader mellan Precis 3 och Fokus kurs 3 och läsare kan hitta generaliseringar i dem också. Det beror på boken hur den finlandssvenska identiteten behandlas.

6 Sammanfattande diskussion

Denna avhandling behandlar finlandssvenskhet i gymnasieläroböcker. Syftet har varit att kartlägga hur finlandssvenskar och finlandssvenskhet presenteras i två läroböcker i svenska samt hurdan kulturell information de förmedlar. I avhandlingen finns det fyra forskningsfrågor; hur böckerna definierar finlandssvenskhet, hurdan kulturell information böckerna förmedlar, hurdana skillnader böckerna skapar mellan finsk- och svenskspråkiga och hurdana skillnader det finns mellan böckerna. Som material har jag använt sammanlagt fyra gymnasieläroböcker; *Precis 3* (Sanoma Pro), *Fokus kurs 3* (Otava), *Magnet 3* (WSOY) och *Galleri. Kurs 3* (Otava). Alla är böcker i den tredje kursen i svenska på B1-nivå, för den tredje kursen är den enda som behandlar finlandssvenskar och de finlandssvenska kulturfenomenen. *Precis 3* och *Fokus kurs 3* är nyare böcker och har publicerats efter den nyaste läroplanen och i denna avhandling har jag velat koncentrera på böcker som nu är i bruk. Därför är de mitt primära material. *Magnet 3* och *Galleri. Kurs 3* är äldre böcker som jag använder som jämförelseobjekt.

Resultaten visar att finlandssvenskar definieras i båda böckerna enligt modersmål. Det är inte överraskande, för det är relativt vanligt i vardagsspråk (Räty 2002: 77). Läroböckerna erbjuder i alla fall ganska litet information om tvåspråkighet och identitetens betydelse. Det finns säkert människor som talar svenska som modersmål, men inte kategoriserar sig som finlandssvenskar (t.ex. Allardt & Starck 1981: 42.) Läroböckerna tar denna mångformighet bristfälligt i beaktande.

Den kulturella informationen ser ganska likadan ut i båda böckerna. Det finns ingen noggrannare information om den finlandssvenska kulturen, utan böckerna snarare uppräknar olika traditioner och tvåspråkiga städer i Finland. Enligt Gagnestams (2002: 85) definition uppfyller böckerna den första delen av interkulturell kompetens, de specifika kunskaperna. Bristfällig kulturell undervisning i böckerna innebär en risk att skapa en smal bild av den finlandssvenska kulturen. En tydlig skillnad i den kulturella informationen mellan böckerna är behandlingen av bekanta finlandssvenskar. I *Fokus kurs 3* nämns många finlandssvenskar som är bekanta för de flesta unga; till exempel Redrama, Isaac Elliot och Tove Jansson. På det sättet tar boken också hänsyn till läroplanens mål att

presentera intressanta finlandssvenska kulturfenomen ur de ungas synvinkel (GLP 2015: 105).

Resultaten visar också att det finns ganska många ställen i böckerna där de finsk- och svenskspråkiga skiljer sig från varandra. Pyykkö (2014: 202) poängterar att jämförande av kulturer kan utveckla de studerandes kulturella kunskaper och hjälpa dem att fästa uppmärksamhet på likheter mellan finner och finlandssvenskar. Å andra sidan är det ändå inte fråga om en helt separat kultur, utan en språklig minoritet med mycket likadana kulturella vanor. Enligt Turner (1981a) är det ett effektivt sätt att minska fördomar att uppmuntra studerande att fundera på gemensamma egenskaper mellan grupper. Är det väsentligt att böckerna drar så tydliga skillnader mellan språkgrupperna?

Det går inte att påpeka någon temporal förändring mellan de äldre och de nyare böckerna. Alla böcker är inbördes olika och det finns inte stora skillnader i sättet finlandssvenskhet behandlas på mellan böckerna. Strukturellt liknar Galleri. Kurs 3 till och med mer Fokus kurs 3 än Magnet 3. Det är dock inte så överraskande för både Galleri och Fokus har getts ut av förlaget Otava och har skrivits av ungefär samma författare. Kanske spelar författarnas syn på kultur en större roll för böckernas innehåll än läroplanen.

Enligt Askerud (1997: 14–15) är ett ordentligt läromaterial en viktig del av utveckling av undervisningen. Högklassig undervisning beror mycket på hurdana läroböcker lärare använder. Därför är det viktigt att granska läromedel på ett kritiskt sätt. Dessa böcker hjälper säkert att nå läroplanens inlärningsmål, men mycket är också på lärarens ansvar. Å ena sidan behandlar böckerna teman som nämns i läroplanen, såsom finlandssvenska kulturfenomen och de ungas synvinkel, men å andra sidan ger böckerna en ganska generaliserande bild av finlandssvenskhet.

Enligt Kaikkonen (1993: 34–35) är det möjligt att bli kvitt stereotypiskt tänkande först efter att man är i växelverkan med en medlem av en främmande grupp. Det finns många orter i Finland där ungdomar inte har möjlighet att träffa någon finlandssvensk och all kännedom om finlandssvenskhet fås i skolan. Därför är det väsentligt att läroböcker erbjuder mångsidig kulturell information. Som Hellström (2008: 254) också påpekar, borde undervisningen inte bestå av bara en gemensam genomgång av läroboken, utan fungera som ett gemensamt hjälpmedel.

Tidigare studier om samma ämne visar att minoriteter ofta behandlas på ett ensidigt sätt i läroböcker (t.ex. Lampinen 2013 & Jokinen 2017). Enligt Salonens pro gradu-avhandling (2018) syns den finlandssvenska kulturen inte särskilt mycket i grundskoleläroböckerna i jämförelse med den sverigesvenska kulturen. Jag har fått likadana resultat i denna avhandling, finlandssvenskhet behandlas på ett generaliserande sätt och böckerna skapar en någorlunda smal bild av dem. För att kunna utveckla läromaterialet är det viktigt att fortsätta med läroboksbaserad forskning. Mitt ämne skulle ännu kunna utvidgas till exempel genom att granska finlandssvenskhet i böcker på grundskolenivå eller genom att undersöka andra minoriteter i läroböcker.

Källor

Material

Appel M., Bulut S., Johansson K., Jääskeläinen M., Määttä O., Silén M., Tiala T., Jämsén S. (2015). *Precis 3*. Sanoma Pro Oy.

Blom A., Hyypiä A., Kaunisto S., Paasonen M., Salonen A. (2014). *Galleri. Kurs 3*. Otava. Keuruu: Otavan kirjapaino.

Blom A., Kaunisto S., Paasonen M., Pajunen M., Salonen A. (2016) *Fokus kurs 3*. Otava.

Bulut S., Kajander P., Nordgren A., Repo H. & Wahlroos S. (2007) *Magnet 3*. WSOY Oppimateriaalit 2007. Helsingfors.

Litteratur

Allardt, E. & Starck, C. (1981) *Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv*. Almqvist & Wiksell Förlag AB. Stockholm 1981.

Appel M., Johansson K., Määttä O., Pesola S., Silén M., Steenbeck A., Tiala T. (2015). *Precis 2*. Sanoma Pro Oy.

Askerud, P. (1997) *Books and learning. i: A Guide to Sustainable Book Provision. From Plan to Print*. (red.) Askerud, P. Unesco. Paris.

Engman, M. (2016) *Kielikysymys – Suomenruotsalaisuuden synty 1812-1922*. Svenska litteratursällskapet i Finland 2016.

Eskola, J. (2001) *Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. i: Ikkunoita tutkimusmetodeihin – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Red. Aaltola, J. & Valli, R. PS-Kustannus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2001.

Fishman, J. (1965) *Varieties of Ethnicity and Varieties of Language Consciousness. i: Monograph Series of Language and Linguistics*. 1965.

Fishman, J. (1977) *Language and ethnicity. i: Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. (red.) Giles, M. London 1977.

Gagnestam, E. (2005) *Kultur i språkundervisning*. Studentlitteratur. Lund.

Giles, H. & Powesland, P. (1975) *Speech Style and Social Evaluation*. Academic Press. London.

Heinonen, J. (2005) *Opetussuunnitelmat vai oppimateriaalit – Peruskoulun opettajien käsityksiä opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien merkityksistä opetuksessa*. Helsingin yliopisto, soveltavan kasvatustieteen laitos.

Helkama K., Myllyniemi R. & Liebkind K. (2004) *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Edita Prima Oy. Helsingfors 2004.

Hellström, M. (2008) *Sata sanaa opetuksesta*. PS-Kustannus. Opetus 2000. WS Bookwell Oy, Juva 2008.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. (1997) *Tutki ja kirjoita*. Tammer-Paino Oy. Tammerfors 1997.

Hyltenstam, K. & Stroud, C. (1991) *Språkbyte och språkbevarande: om samiskan och andra minoritetsspråk*. Studentlitteratur 1991. Lund.

Häkkinen, K. (2002) *Suomalaisen oppikirjan vaiheita*. Suomen tietokirjailijat ry. Helsingfors.

Juurakko-Paavola, T. & Parviainen, Å. (2011) *Svenskan i den finska skolan och högre utbildningen. Om kunskaper och motivation genom olika utbildningsstadier*. Hämeen ammattikorkeakoulu.

Kaikkonen, P. (1993) *Kulttuuri ja vieraan kielen oppiminen*. WSOY. Borgå.

Kiviniemi, K. (2001) *Laadullinen tutkimus prosessina i: Ikkunoita tutkimusmetodeihin – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. (Red.) Aaltola, J. & Valli, R. PS-Kustannus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2001.

Kramsch, C. (1993) *Context and culture in language teaching*. Oxford University Press 1993.

McNeil, J. (1985) *Curriculum: a comprehensive introduction*. Little, Brown 1985. Boston.

Mikkilä-Erdmann, M., Olkinuora, E. & Mattila, E. (1999) *Muuttuneet käsitykset oppimisesta ja opettamisesta – haaste oppikirjoille*. Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 30 (1999). Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Pyykkö, R. (2014) *Kulttuuri kielenopetuksessa. i: Kuinka kieltä opitaan? Opas vieraan kielen opettajalle ja opiskelijalle*. (Red.) Pietilä, P. & Lintunen, P. (2014) Gaudeamus Oy. Helsingfors.

Risager, K. (1996) *Sprog, kultur og internationalisering i sprogundervisningen*. Sprog, kultur, intersprog. ROLIG, Papir 1996.

Räty, M. (2002) *Maahanmuuttaja asiakkaana*. Tammi. Tammerfors.

Salminen, J. (2002) *Alamainen sivistysprojekti, tasa-arvo ja edistys. Suomen yksityisten oppikoulujen rakenteellinen kehitys 1872–1920*. Helsingfors universitet. Lärarutbildningsanstalten. Helsingfors.

Sundman, M. (1998) *Barnet, skolan och tvåspråkigheten*. Yliopistopaino. Helsingfors.

Tajfel, H. (1981) *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge. Cambridge University Press.

Tornberg, U. (1999) *Språkdiraktik*. Gleerup 1999. Stockholm.

Tuomi, J. & Sarajärvi A. (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2003.

Turner, J. C. (1981a) *Some Considerations in Generalizing Experimental Social Psychology*. i: *Progress in Applied Social Psychology*. (Red.) Stephenson, G. M. & Davis, J. M. Chichester: Wiley.

Westerholm, J. (1993) *Onko Suomessa regionalismia? i: Yhdessä erikseen - kansalliset konfliktit Länsi-Euroopassa*. (Red.) Raento, P. Gaudeamus 1993. Helsingfors.

Elektroniska källor

Finlands Akademi & Forskningsetiska delegationen (2012) *God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland Forskningsetiska delegationens anvisningar 2012*. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Hämtad 16.4.2020.

Jokinen, E. (2017) *Suomen perinteiset vähemmistöt peruskoulun oppikirjoissa*. Pro gradu-avhandling. Uleåborgs universitet. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201705181936.pdf>. Hämtad 13.12.2019.

Kauppinen, B. (2017) *Kulturell mångfald i läroböcker i B-svenska: En jämförande studie om hur etniska minoriteter framställs i grundskolans läroböcker*. Pro gradu-avhandling. Helsingfors universitet.

Lampinen, J. (2013) *Vähemmistöt oppikirjoissa – erilaisuutta etäältä tarkasteltuna?* https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2014/10/Oppikirjaselvitys_Ihmisoikeusliitto_2013.pdf. Hämtad 18.2.2020.

Lindberg, R. (2013) *Handboll i Finland – en finlandssvensk angelägenhet? En studie över handbollens spridning i Finland 1920–1960*. Pro gradu-avhandling. Åbo Akademi. <https://www.klibba.com/wp-content/uploads/2013/09/Pro-Gradu-Robert-Lindberg.pdf>. Hämtad 13.4.2020.

Salonen, J. (2018) *Äter du en fralla eller en semla?: En innehållsanalys av finlandssvensk och sverigesvensk kultur i två läroboksserier för B-svenska för årskurs 6–9*. Pro gradu-avhandling. Helsingfors universitet. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/298605/Salonen_Janina_Pro_Gradu_2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y. Hämtad 13.12.2019.

Statistikcentralen (2018) https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_sv.html. Hämtad 13.12.2020.

Statistikcentralen (2019). http://www.stat.fi/til/lop/index_sv.html. Hämtad 17.2.2020.

Tiittanen, S. (2016). *Kultur och dess undervisning. Kulturella belägg i läroboksserier i svenska och franska*. Pro gradu-avhandling. Uleåborgs universitet. Hämtad 13.12.2019. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201603041266.pdf>.

Utbildningsstyrelsen (2003) *Grunderna för gymnasiets läroplan 2003*.
<https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/gymnlpg.pdf>. Helsingfors:
Utbildningsstyrelsen. Hämtad 17.2.2020.

Utbildningsstyrelsen (2015) *Grunderna för gymnasiets läroplan 2015*.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/174853_grunderna_for_gymnasiets_laroplan_2015-1.pdf. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. Hämtad 17.2.2020.

Bilagor

Bilaga 1. Finlandssvenskhet i Precis 3.

Sida	Faktainformation	Kulturell kultur	Vardagsliv	Tänkesätt	Personer	Övrigt
s. 48		Radio X3M			Thomas Silén	
s. 56				Finlandssvenskt identitet	Benjamin Blom	
s. 63				Hur det känns att vara svenskspråkig		
s. 69	Finlandssvenska efternamn					
s. 70		Modersmålets sång	Lucia, Stafettkarnevalen, Hangöregattan, Tro, hopp och kärlek			
s. 74	Tvåspråkiga städer i Finland					
s. 77			Handboll			Stereotyper
s. 93	Definitionen av begreppet finlandssvensk					

Bilaga 2. Finlandssvenskhet i Fokus kurs 3.

Sida	Faktainformation	Kulturell kultur	Vardagsliv	Tänkesätt	Personer	Övrigt
s. 78	Faktaruta om finlandssvenskar och Svenskfinland					
s. 79	Tvåspråkiga städer					Gymnasisters erfarenhet av svenskspråkiga
s. 81	Antal finlandssvenskar, definitionen av finlandssvensk, Ankdammen	Musik, litteratur	Kräftskiva, Veneziansk afton, Svenska dagen, Lucia, handboll, segling, friidrott, Stafettkarnevalen	Nätverk, föreningar	Isac Elliot, Redrama, Krista Siegfriids, Edith Södergran, Märta Tikkanen, Ulla-Lena Lundberg, Tove Jansson, Kjell Westö	
s. 83						Tips för ordförråd
s. 87		Humorgruppen KAJ				
s. 101						Som finskspråkig vid Dragsvik
s. 114	Definition av finlandssvensk		Veneziansk afton, Stafettkarnevalen, Lucia		Tove Jansson	

Bilaga 3. Finlandssvenskhet i Magnet 3.

Sida	Faktainformation	Kulturell kultur	Vardagsliv	Tänkesätt	Personer	Övrigt
s. 29					Klaus Härö	
s. 32		Kometfabriken				
s. 33		Svenska teatern, FST, Dikter	Hanken, Åbo Akademi, HBL		Tove Jansson, Hugo Simberg, Edith Södergran, Nicke Lingell	
s. 34-35				En intervju med tre svenskspråkiga ungdomar om deras identitet		
s. 36	Faktaruta om Svenskfinland					
s. 37			Kräftpremiären			
s. 41						Översättningsövning om två finlandssvenska ungdomar
s. 42						En parövning om finnar och finlandssvenskar
s. 46-47			Finlandssvensk midsommar, Veneziaden, Stafettkarnevalen			
s. 49					Tove Jansson	
s. 50					Bo Carpelan, Monika Fagerholm, Kjell Westö	
s. 56	Faktaruta om Åland					
s. 112-113					André Wickström	

Bilaga 4. Finlandssvenskhet i Galleri. Kurs 3.

Sida	Faktainformation	Kulturell kultur	Vardagsliv	Tänkesätt	Personer	Övrigt
s. 9	Faktaruta om Åland					
s. 18					Albert Edelfelt	Finskt och finlandssvenskt landskap
s. 20-21				André Wickströms tankar om den finlandssvenska identiteten	André Wickström	
s. 23						Gymnasisters erfarenheter av finlandssvenskar
s. 24						Gymnasisters tankar om finlandssvenskar
s. 25	Information om Borgå					
s. 26		Kometfabriken				
s. 28						Klichébilder av finnar och finlandssvenskar
s. 30–31	Ankdammen, Hurri	FST, Svenska Teatern	Hanken, Runebergstårta, Stockmann, Svenska dagen, Stafettkarnevalen, HBL			"Glada finlandssvenskar"
s. 60					Tove Jansson	
s. 70		Dikten av Bo Carpelan				